

Tóth Károly Antal

Kétes kapcsolatok és téves kijelentések

Számvetés az Ellenpontokkal kapcsolatos félreértésekről, a tájékozatlanságból eredő tévhitekről és a szándékosan hamis állításokról

(Ez az elemzés mindenekelőtt Molnár János *Az egyetlen – az Ellenpontok és az ellenpontosok* története című könyvének /Magánkiadás, Agapé Kft, Szeged, 1993/ az anyagára támaszkodik. A könyv a világháló két címén is megtalálható:

http://www.drhe.hu/attachments/114_Azegyetlen.pdf,

illetve:

http://www.tothkarolyantal.se/konyvek_az_ellenpontokrol.php

A szöveg mindkét címen, sárga alapon pirossal jelölve feltünteti az eredeti kiadás oldalszámait is.)

Király Ernő

Király Ernő nagyváradai ügyvéd régi ismerősöm volt, akivel a szamizdat szerkesztésének idején, vagyis 1982-ben meglehetősen gyakran találkoztam. Molnár Jánosnak adott nyilatkozatai számos vonatkozása megkérdőjelezhető, ezért fontos feladat az ő görbére sikerült kijelentéseinek kiegyenesítése és a hiányos részek kiegészítése.

Mivel **Nagy Béla** – aki az Ellenpontok szerkesztése idején elődjének, Bölöni Sándornak 1982 augusztusában bekövetkezett halála után versenyvizsgával a nagyváradai színház irodalmi titkára lett – meglehetősen nagy szerepet játszott Királynak az Ellenpontok körüli eseményekkel kapcsolatos ténykedésében, először róla kell néhány szót ejtenem.

Nagy Bélával a hetvenes évek első felében volt szorosabb a kapcsolatom, amikor a nagyváradai napilapnak, a Fáklyának szerkesztője és az Ady Endre Irodalmi Kör vezetője volt. Mint más újságírókkal, vele is a legfőbb találkozási pont mindig a lap szerkesztősége volt. Később hónapszám nem láttuk egymást, különösen, mikor a házassága felbomlása után (ez párttaghoz és pártlaphoz méltatlan eseménynek számított) kitették az újságtól, és a mozivállalat lett a munkahelye.

Elég hosszú idő telt így el, mígnem 1981 nyarán, magyarországi útját követően meglátogatt bennünket alagsori lakásunkban a Körös (Tudor Vladimirescu) utcán. Arra kért minket, (mármint a feleségemet, Ilonát és engem), hogy valamelyik estére verbuváljuk össze a legfontosabb közös nagyváradai ismerőseinket, mert ő turistaúttján megismerkedett a magyarországi szamizdat irodalommal, és szeretne erről némi bemutatóval egybekötött beszámolót tartani a társaságnak. A találkozó létre is jött, és Nagy Béla akkor megnyilvánult érdeklődése készített arra, hogy 1982 nyarának közepe táján odaadjam neki olvasásra az Ellenpontok akkora elkészült első négy számát. A példányokat később visszakaptam, és – ellentétben a Takács Ferenc Lászlónak és Csizmadia Györgynek kölcsönadottak esetével (róluk a következő részekben lesz szó) – nem érkezett hozzánk hír arról, hogy ezeket más is látta volna.

Szeptember közepe táján lehetett, amikor Király Ernőnél jártam a törvényszéken, és mivel ő éppen hazafelé indult, beszélgetve sétáltunk az Ady Endre Múzeum irányába. Király ekkor mesélte el, hogyan mentek Bukarestbe a Nagy Béla új személyautójáért (79. o. – Valamennyi megjegyzés nélküli oldalszám Molnár János szóban forgó könyvére vonatkozik), és az útnak mely pontján, mely hegyvidéken (Király szeret ilyen pontos meghatározásokban fogalmazni) említette neki Nagy, hogy ő olvasta az Ellenpontok című romániai magyar szamizdatot. Király Ernő szerint augusztus 7-e volt,

amikor ez történt. Az Ellenpontok 1982 márciusától jelent meg havonta, Nagy pedig négyet kapott kölcsön belőle. Következésképp bukaresti útjuk idején a folyóiratszámok vagy még mindig Nagy Bélánál voltak, vagy pedig nem sokkal azelőtt adhatta vissza azokat nekem.

Király azt állítja, hogy ő akkor még nem is ismerte a szamizdat szót. '82-ben ennek a megnevezésnek az ismerete már hozzátartozott az általános műveltséghez, de különben is, hogyha olyan jó barátok voltak, ahogy ez Király akkori megjegyzéseiből kitűnik, elképzelhetetlen, hogy előző évi magyarországi tapasztalatait Nagy Béla ne osztotta volna meg vele is. Márpedig akkor a szamizdat szót többször is kellett használnia. Molnár Jánosnak nyilatkozva Király azt állítja, hogy az Ellenpontok nevet Nagy nem is említette neki, és tőlem is csak kissé bizonytalan meghatározással kérte¹, hogy mutassak egyet belőle.

Hogy én is egzakt módon fogalmazzak: Vetró Artúrnak a teret díszítő Ady-szobra mellett jobbra – tehát a szobor baloldalánál – elhaladva egy padhoz értünk, és amellett álltunk, míg beszélgetésünk legfontosabb része zajlott.

Nem igaz, hogy Király az Ellenpontok nevét nem tudta, mert nagyon pontosan megnevezte, hogy miből szeretne legalább egyetlen példányt látni. Ha csak „kődösített valamiről” beszélt volna, akkor feltehetően „nem értettem volna”, mire céloz. Az sem igaz, hogy én azt mondtam neki: „nem hallottam ilyesmiről” (lásd ugyancsak a 79. oldalon). Magamban töprengtem a kérésén, és amikor megismételte, hogy legalább egyetlen Ellenpontok számot mutassak neki, azt válaszoltam: „megpróbálom”. Biztos, hogy pontosan ezt a kifejezést használtam. (Ha „nem hallottam volna ilyesmiről”, vajon mire ígértem volna, hogy *megpróbálom*?) Még magamban mulattam is azon, hogy próbálkozásom kétségtelenül sikeres lesz, ha Ara-Kovács is egyetért vele.

Mikor megkérdeztem, hogy Nagy Béla mondta-e neki, kitől kapta az Ellenpontokat, nimmal válaszolt. Tudtam, éreztem, hogy nem mond igazat, hiszen jó barátságukat nehezen tudtam összeegyeztetni egy ilyen elhallgatással. Úgy gondoltam, Király valamiféle diszkrécióból tagad, hogy igazolja Nagy Béla megbízhatóságát.² Ellenkező esetben egyébként azt kellett volna mondania: Béla elárulta, hogy tőlem kapta, ezért kéri most ő, Ernő is éppen tőlem. Mert hiszen ez történt.

Ara-Kovács Attila akkortájt kért, hogy próbáljak keríteni valakinél rejtekhelyet az Ellenpontok példányai számára. Molnár könyvének anyaggyűjtése idején felvettem azt a lehetőséget, hogy talán nem mondtam meg Ara-Kovácsnak, kihez viszem a folyóirat számait. Jól átgondolva ez képtelenség, mert most nem valamiféle magánakciómról volt szó, mint a már említett előzetes kikölcsönzésekkor, hanem szerkesztőségi döntés alapján, mondhatni a „főszerkesztő” kérésére helyeztem el „biztos helyre” a raktározandó példányokat. Kétségtelenül megmondtam, kinek adom, Ara-Kovács egyetértett vele, és akkor is értesítettem őt, amikor Király Ernő elmesélte nekem, hogy az elkövetkező két hétben kétszer is kapcsolatba lépett vele a szekuritáté, és kérte tőle az Ellenpontokat. Megkérdeztem, nem kellene-e inkább elhozni a folyóiratot? Ara-Kovács mindkét esetben azt mondta, várjunk még. Téves tehát Molnár János megállapítása, hogy én voltam az, aki a Nagyváradon történő kölcsönadás megszüntetését elhatározó előzetes „közös döntést” (egyébként ilyen nem is volt) Király esetében felülbíráltam (78. o.).

Az Ady-múzeum melletti beszélgetés után érkezett az a keddi nap (valóban szeptember utolsó előtti vagy utolsó keddeje lehetett, mint Király is gondolja), amikor megérkeztem hozzá a küldeményvel. Ernő bevezetett a szobájába. A szoba ajtaját szokás szerint betette. Kértem, őrizze egy darabig magánál, amit hoztam.

Nem mondtam ki a hozott folyóirat nevét, különös tekintettel az íróasztalon levő telefonra, amely – mint tudjuk – számtalan lakásban a lehallgató szerepét is betöltötte. Ezért valahányszor Ara-Kovácsához látogattunk, az első dolgunk mindig az előszobájukban található telefon párnákkal való gondos beborítása volt, noha még a nappalin és egy belső előszobán is át kellett haladnunk, hogy a házigazda szobájába érjünk, ahol zárt ajtó mögött tárgyaltunk.

Király Ernő kibontotta a csomagot, megnevezte a tartalmát, és hangosan megmondtá nekem, hova teszi. Kinyitotta az íróasztala jobb oldalán levő ajtót, és az olvasnivalót – ahogy képileg

---

¹ „Én amikor kértem, ugyanazt a ködösített valamit kértem, amit Nagy Bélától hallottam, nem az ELLENPONTOKat.” Lásd: 80. o.

² Nem tartom véletlennek, hogy egy másik Molnárral folytatott beszélgetésben, amikor némileg másként számol be a történetekről, a szövegösszefüggéshez racionálisan nem köthetően váratlanul kitör: „Felhívom a figyelmét a Nagy Béla becsületességére”. – Lásd: 79. o., 42. sz. jegyzet.

visszaemlékszem rá – a felső, vagy felülről a második polcra tette. Mivel ott voltam mellette, csak ennyit kellett volna mondania: *Látod, ezeket ideteszem*. Bár ez is értelmetlen lett volna, hiszen mondás nélkül is láttam, mit csinál, de különben sem volt semmi jelentősége, hol rejti el őket, a fontos csak az volt, hogy ne maradjanak kinn valahol, ahol látogatók tekintete rájuk tévedhetett volna.

Király azonban nem elégedett meg egy ilyen egyszerű megoldással. Mutatta, és hangosan körülbelül ezt mondta: „Látod, az Ellenpontokat, amelyeket hoztál, ideteszem az íróasztalomba a felső polcra.” Ezt a mondatot még egyszer elismételte, ugyancsak jó hangosan. Én csak néztem, és azon töprengtem, hogy vajon kinek mondja ezt? Nekem? De hiszen az teljesen felesleges volt. A telefonnak?

Enyhe rossz érzéssel jöttem el tőle. A gyanakvást, mint mindig, most is visszautasítottam, mert nemigen tudhatjuk meg biztosan, hogy környezetünk melyik tagja szolgál sötét erőket. Lehet, hogy éppen az, akire a legkevésbé gyanakodnánk. Elég, ha óvatosak vagyunk – gondoltam. Csak sajnós néha nem működik jól az óvatosság. Mindenesetre ekkor már sajnálni kezdtem, hogy kérésére odaadtam az Ellenpontokat, de ezt már nem lehetett visszacsinálni.

Nem telt el egy hét, amikor Király Ernővel újból találkoztam. Valószínűleg véletlenül, és emlékezetem szerint az utcán. Akkor elmondta, hogy miután meglátogattam, két nap múlva, tehát csütörtökön³ késő este a szekusok, telefonon egy kliensének adva ki magukat, kicsalták az utcára. Az akkori ruházatát is leírta: pizsamára vett melegítő volt rajta, a lábán pedig papucs. Így ültették be a kocsiba, és vitték be a szervekhez, majd átmentek a Transilvania (a hajdani Pannónia) szálló vendéglőjébe, ahol Sälägeannal, a kémelhárítás főnökével, aki egyébként régi ismerőse volt (az is jogot végzett) pertut ittak. A biztonságiak az Ellenpontok iránt érdeklődtek tőle. Állításuk szerint tudták, hogy annak példányai nála vannak vagy voltak. Ennek ellenére állítólag – noha felajánlotta – nem akartak nála házkutatást tartani. Miután hazatért, az Ellenpontos csomagot elvitte gyalog a szüleihez, mondta Király Ernő, és elrejtette náluk a garázsban. „Nem a kapun mentem ki. Felmentem a második emeletre, s a szemétkerakot mellett leereszkedtem a tűzoltólétrán” – mesélte akkor is és később is mindenkinek. (108-109. o.)

Később Király elmondta: utólag tudta meg, hogy amikor a szüleiivel telefonon ezt a látogatást megbeszélte, a szeku lehallgatta őt. Ennek ellenére a szüleinél sem történt házkutatás. (109. o.)

Egy rövid intermezzo. Az Ellenpontok „lebukása” után, immár valószínűleg 1983 elején, a velük külön folytatott beszélgetések során az a benyomásom támadt, hogy Jelics Gyula és Király Ernő, akik addig nem ismerték egymást, szívesen összeismerkednének. Mindketten örültek, amikor felvettem, hogy összehozom őket. A találkozóra Király otthoni dolgozószobájában került sor. Én lehetőleg visszahúzódtam a beszélgetésből; hagytam, hogy egymásnak dobálva a labdát, hadd sziporkázzanak. Ernő itt is elmesélte, hogyan csempészte ki az Ellenpontokat a tűzoltólétrán leereszkedve.

Jelics Gyula többször is elmondta nekem később, hogy ő egy napon elment az épülethez, amelyben Király lakott (ez egyike a toronyblokkoknak a Rogériusz lakónegyed elejénél, a főút jobb oldalán), be is ment, és ellenőrizte a helyszínt. Az épületnek nem volt tűzoltólétrája!

Én nem jártam utána.

Az előbbi szekukaland után Király Ernőt kb. egy hét múlva az utcáról vitték be egy lakásba, amelyet a szekuritáé találkahelynek használt, de elmondása szerint itt sem vallotta be, hogy ismeri az Ellenpontokat.

Ezt is az eset megtörténtét követő egy héten belül elmesélte nekem. Talán az utcán, talán a Transilvania szálló cukrászdájában, ahol akkoriban sokszor találkoztunk. Én inkább kávéztam, Ernő gyakran vodkázott. Egy régi ismerőse szolgált ki bennünket, akit Katikának szólított. Nem sokkal azelőtt szellőztethette meg a SZER, hogy kiderült, a bukaresti Ambasador szálló vendéglőjében lehallgatják a vendégeket. Én eltöprengve néztem cukrászdai asztalunkat, vajon nincs-e apró mikrofonos rádióadóval felszerelve.

---

³ Emlékezetem szerint ezt követő első találkozásunkkor Király az itt leírt eset megtörténtének idejét csütörtökre tette; ezt a napot említettem az 1986 szeptemberében készült BUDAPESTI BESZÉLGETÉS AZ ELLENPONTOKRÓL felvételén is. A Molnár Jánossal folytatott beszélgetésében viszont szerdára, tehát az Ellenpontok átvételét követő napra teszi a biztonsági szervekkel való egyik találkozást.

Egészen különös, hogy a Molnár Jánossal a kilencvenes évek elején folytatott beszélgetésében Király úgy állítja be, mintha a szekuval történt mindkét találkozását nem mondta volna el nekem szinte íziben, hanem csak „két hónappal később” (109. o.), vagyis ezek szerint talán csak decemberben, mert „nem merte” felvenni velem a kapcsolatot.

Rendkívül érdekes. Akkori tudomásom szerint a szervek engem egyelőre nem gyanúsítottak az Ellenpontokkal, Király az, akit nyaggatnak a nála levő számokért, amelyeket ő hősiiesen letagad. A szeku tudja, hogy nála vagy az ő szüleinél vannak, de semmit nem tesz, hogy megkaparintsa azokat. Egy ilyen helyzetben vajon nem az lenne a logikus, ha én félnék Király Ernőtől, nem pedig ő tőlem?

Csak a Molnár János könyvéből tudtam meg: Király Nagy Bélát bízta meg (vajon miért éppen őt?), hogy engem értesítsen a szekusok faggatózásáról, vagyis arról, amit nekem már akkor frissiben személyesen elmondott. Nagy nem keresett meg engem, legközelebb csak hónapokkal később láttam őt egyszer a váradi Fő utcán (éppen nem nézett felém). Jó lenne tudni, vajon ő tisztában volt-e azzal, hogy nekem valami üzenetet kellett volna átadnia?

De térjünk vissza az élet tényeihez. Király Ernő (miközben állítólag került engem) nemsokára azt a véleményét közölte velem, hogy valószínűleg a Korunk folyóirattal való kapcsolatai, ottani közlései terelték rá a gyanút, hiszen lehetséges, hogy kolozsváriak készítik az Ellenpontokat. Ezért odautazik, és figyelmezteti őket a veszélyre. Én nagyon határozottan azt mondtam neki, hogy ne kavarja a dolgokat, ezzel talán olyanokra terelné a gyanút, akiknek nincs is közük az egészhez. Maradjon Nagyváradon, *én majd értesítem az ellenpontosokat, hogy legyenek óvatosak.*

Király szerint erre a beszélgetésre sem került sor, hiszen mi – nyilván az ő félelmei miatt – nem is találkoztunk abban az időben. Ezért – mint Molnárnak beszámolt róla – valamikor '82 októbere folyamán elutazott Kolozsvárra⁴, és ott sugdosódtak a szerkesztőségben, ahol a helyiségek egy köbméterére eső lehallgatóinak a száma – különösen, hogy magyar lapról volt szó – az országos átlag fölött lehetett. Ez tehát még a november elején bekövetkezett „lebukásunk” előtt történt, de Király Gáll Ernőt, a Korunk főszerkesztőjét máris „totál kétségbeesve” találta (112. o.). Ami nyilván azt jelentette, hogy Gál Ernő már jócskán tudott az Ellenpontokról.

Kolozsvárról visszajöve Király Ernő ismét csak találkozott velem, és mint aki zokon veszi, elpanaszolta, hogy Gáll Ernő nem akart vele szóba állni. Molnár János erre utaló kérdésére Király mindjárt meg is magyarázza, hogy ez nem így volt: „Csupán nem a saját irodájában”. (114. o.) Azt azonban elfelejtette vele megosztani, amit nekem elmondott annakidején, hogy mivel a szerkesztőség nem túl alkalmas hely a beszélgetésre, megegyeztek egy magánlakáson való találkozásban. Királynak az fájt igazán, hogy Gáll Ernő oda nem ment el. Vagyis a két ember valójában sem a szerkesztőségben, sem azon kívül nem beszélgetett egymással arról, amiért Király elmondása szerint ő Kolozsvárra utazott. .

Október utolsó hetében Ara-Kovács Attila megkért, hogy hozzam vissza Király Ernőtől a nála „tárolt” Ellenpontok számokat. Kétségtelenül úgy történt, ahogy azt Király Molnár János könyvében elmondja: bementem hozzá a törvényszékre, hogy másnap jönnék a lapokért. (81. o.) Ha szeptember 21-étől számítjuk, hogy a szamizdatot elvittem a lakására, akkor már az ötödik héten voltunk. A szeku zaklatása az első kettőben történt, utána három békésebb hét következett, és bennem úgy él, hogy ez megfelel a tényleges időtartamnak és időfelosztásnak.

Király szerint ő csak a „lebukás” után legalább egy hónappal, tehát csak decemberben adta vissza a folyóiratot, aminek – mint látni fogjuk –, semmi realitása nem lehetett.

Fontos momentum maga a visszaadás, amely egy keskeny és meglehetősen hosszú ügyvédi szobában történt. Ez elméletben Király Ernő számára is kritikus pillanat lenne, hiszen tiltott anyagot cserélünk ki egymás között, amelyért őt kétszer is kihallgatták az állambiztonsági szervek. Normális esetben ilyenkor az ember minden érzéke fokozottabban működik, hogy észrevegye a leselkedő veszélyt.

Hárman mentünk be egy időben a szobába. Mi Királlyal a baloldali végében található kis asztalhoz léptünk, egy sötétebb bőrnyalatú, bukaresti típusú férfi pedig a terem közepe táján egy székre téve nyitotta ki a táskáját.

---

⁴ Ez október 16-án, szombaton történhetett. Az előző napon volt Csurka István *Deficit* című darabjának a bemutatója Nagyváradon, amelyre Király a másnap hajnali elutazása miatt nem ment el (Lásd a 112. o. szövegét és az ottani 36. sz. lábjegyzetet).

Ilonával, a feleségemmel megbeszéltük, hogy a Fáklya szerkesztőségében találkozunk, egyik ott dolgozó barátunk szobájában. Ő a táskájában több Heti Világgazdaság (HVG) számot hozott, amelyeket előzőleg Király Ernőtől kaptunk kölcsön. A terv szerint bemegyünk majd a Fáklya szerkesztőségébe, ahol keresünk egy helyet a lapok kicseréléséhez. Ő a táskájában aztán Ara-Kovács-hoz viszi az Ellenpontokat, én pedig abban a zacskóban, amelyben a szamizdatot visszakaptam, a HVG-eket viszem az iskolámba, ahol nemsokára óráim kezdődtek.

Mivel igen bizalmatlan voltam a közelünkben megjelent illetővel szemben, a legális folyóiratokra akartam terelni a figyelmet, és megkérdeztem Király Ernőt:

- Ezek tehát a kölcsönhozott magyarországi lapok, a hávégek?

Király kissé szórakozottnak tűnt, meg is lephette váratlan kérdésem, mert visszakérdezett, majd azt válaszolta, hogy igen. Mivel tölem balra állt, amikor felém fordult, látnia kellett a számomra ismeretlen férfit. Ennek ellenére már a legközelebbi találkozásunkkor, amely talán még a „lebukásunk” előtt történt, tagadta, hogy a titkárnőn kívül látott volna valakit a teremben. A hölgy egyébként nem figyelt ránk, végezte a maga dolgát, és a távolság miatt nem is hallhatta, mit beszélünk. A táskájában kotorászó ember köztünk állt, és némileg el is takarhatott bennünket.

Valójában képtelen vagyok megmagyarázni, miért „nem látta” Király azt a férfit.

„Én kizárom azt a fekete embert” – mondta Molnár Jánosnak. (Nyugodtan kizárhatja, attól az még ott volt, létezett. Nem vizionáltam.) Aztán váratlan fordulattal vehemens módon a titkárnőt vette védelmébe, mintha én azt erkölcsileg támadtam volna. (82. o.) Pedig a nő jelenléte a folyóiratot zacska átvételekor egy cseppet sem volt zavaró, Királynak a vele kapcsolatos felháborodása csak a lényegről való figyelem-elterelésre lehetett jó.

Nagyon pontosan tudtam, miért kérdeztem a HVG-kre. Király Ernő ezt a rákérdezést is tagadta. Azt nyilatkozta Molnárnak az Ellenpontok visszaadásáról: „Én átadom neki, ő beteszi, köszön és elmegy. Semmi szöveg.” (81. o.) Pedig bizony ez sem úgy történt, mint ahogy ő állítja.

A Fáklyánál a Tőke Csaba szobájában éppen nem volt senki, így mindjárt ki tudtuk cserélni a folyóiratainkat. Ezután Ilona elindult Ara-Kovács-hoz táskájában az Ellenpontokkal, én pedig a narancssárga zacskót a benne levő magyarországi folyóiratokkal (kissé feltűnően) lóbálva, az őszi időben végigyalogoltam a Körös mentén a Kolozsvári úton levő iskoláig. Az egyik kezemben volt a táskám, a másikban a zacskó. Igazság szerint felkészültem arra, hogy esetleg rámcsapnak a szekusok, és akkor én „nyugodtan” előszedem, s megmutatom nekik a Király Ernő tulajdonát képező, az ügyvédi szobában egy (kissé gyanús) tanú előtt is megemlített Heti Világgazdaság számokat. Közben drukoltam a feleségemnek, hogy útközben ne érje baj.

Nagyon valószínű, hogy – amint az egy vallatás utáni megjegyzésükből kiderült – a szekusok tudták, mi volt eredetileg a sárga zacskóban; feltehetően ezért vittek el engem november 10-én az iskolámba, és ellenőrizték a kémia szertár (amelynek felelőse voltam) szekrényeit és fiókjait.

Most a legfurcsább, kifejezetten groteszk kérdésre térek: vajon Király a nála levő szamizdat-példányokat a „lebukásunk” előtt vagy az után adta-e vissza nekem? Ha közelebről megvizsgáljuk a kérdést, csak csodálkozhatunk, hogyan ítéltette *Az egyetlen* Kérdője úgy, hogy a pro és a kontra vélemények állása döntetlen.

Milyen különös: ebben a kérdésben Molnár János csak négy ember véleményével számol. (107. o.) Az egyik Király Ernő, aki szerint csak jóval a lebukás után, valamikor decemberben kaptam vissza a nála levő Ellenpontokat. A másik én vagyok, aki határozottan állítom, hogy a visszaadás október végén történt. A harmadik Ara-Kovács Attila, aki hagyományosan és következetesen semmire sem emlékszik. A negyedik pedig „É”, azaz (bontsuk már fel) Kertész Éva, a Kertész Loránd akkori felesége (férjével Kanadába vándorolt ki, ott, elváltak, de az asszonynevét is megtartotta, és most Györfi Kertész Évának hívják), aki az Ellenpontok hazaszállításakor Ara-Kováccsal egy takaró alatt feküdt, de Molnár Jánosnak az esettel kapcsolatos érdeklődő levelére nem küldött választ Montrealból. Molnár teljesen számításon kívül hagyja a koronatanút, Ilonát, a feleségemet, aki a Fáklya szerkesztőségéből elvitte Ara-Kovácsékhoz a Király Ernőnél volt Ellenpontok-számokat, és aki a két ember váratlan helyzetben való megpillantásakor zavarba jött. Ilona azt mondta akkor: a cuccot (nem nevezte néven, hiszen előzőleg nem takarta le senki ott a telefont, ráadásul ott volt Éva, akiről úgy véltük, hogy nem is tud az Ellenpontokról) felteszi a hűtőszekrény tetejére (amely kinn volt az

előszobában), majd kijött a lakásból. Véleményének elmaradása súlyos hiányossága a Molnár könyvének.

Molnár János idéz Barna Imrének az Élet és Irodalomban is megjelent naplószerű megemlékezéséből (107. o.). Barna 1982. október 24-én ezt jegyezte fel: „É. hirtelen elhatározta magát, engedett a táviratok és telefonok rohamának: irány haza, Váradra... megígértem, tehát elviszem.”

Kertész Éva ugyanis Barna Imre miatt nem kívánt még Nagyváradra hazatérni, de – mint az idézett szövegből kivehető – sok nógatas után végül mégis rászánta magát. Molnár János mindjárt meg is jegyzi, hogy ezek szerint október 25. (ez egy hétfői nap volt) előtt semmiképpen nem lehetett jelen a Király Ernőtől visszakapott Ellenpontok átadásánál. De hiszen ehhez még mindig tizenhárom nap állt rendelkezésünkre a november 7-i nagyváradai házkutatásokig!

Mivel Molnár János nem kapott választ a levélben feltett kérdésére, most, 2009. március 13-án, e sorok írásakor felhívtam telefonon montreali lakásán Györfi Kertész Évát. Elmondta, hogy a feleségem Ara-Kovács Attilánál tett látogatására nem emlékszik, így nyilván arra sem, hogy otthagyt-e valamit Ara-Kovácsnak. Nem tudta megmondani, hogy vajon mikortól kezdve zárható ki az ő jelenléte az Attila ágyában, csak az biztos, hogy valamikor 1983 januárjában, esetleg februárjában költözött vissza a szüleitől akkori férjéhez, Kertész Lorándhoz.

Ez azt jelenti, hogy az ő oldaláról nincs ellenérve annak, hogy Ilona, a feleségem, talán valóban egy hónappal a román állambiztonság általi meghurcoltatásunk után vitte el a Király Ernőtől aznap átvett Ellenpontok-számokat Ara-Kovácsnak.

Végül – ha már Molnár János nem tette – most megkérdeztem a koronatanút, Ilonát, lehetségesnek tartja-e a Királynál levő szamizdatok visszaszolgáltatása időpontjának ezt a változatát?

„Mivel a szekuritáta még hónapokon át minden lépésünket észrevehetően figyeltette, teljesen kizárt dolog – mondta –, hogy ilyen körülmények között nekünk eszünkbe jutott volna néhány folyóirat »mentéséért« egy ilyen vállalkozásba belevágni. Végül csak annyit értünk volna el, hogy kiprovokáljuk további meghurcolásunkat, és módot adtunk volna a szekunak, hogy végre nagyváradon is tárgyi bizonyítékokat kaparintson a kezébe.”

Ilonának ez a megjegyzése azokra vonatkozott, akiknél házkutatást tartottak: Ara-Kovácsnál, Kertészéknél és nálunk november 7-én, Varga Gábornál néhány nappal később. Egyik helyen sem találtak semmit az Ellenpontokról.

A házkutatás után hónapok teltek el, hogy mi be sem tettük a lábunkat a Fáklya szerkesztőségébe. Akkor hol adtam volna át az Ellenpontokat a feleségemnek? A megfigyelő szemek előtt az utcán? Aztán elsétálok az iskolámba tanítani, miközben Ilona magával viszi az ellenünk szóló bizonyítékokat, nyomában a rászabadított kopóval? Hát ilyen ostobáknak akar Király Ernő beállítani minket?

Ne feledjük, hogy október 30-án, szombaton, azon a nevezetes esti sétán, amikor egy motoros az Ellenpontok szerkesztőségének négy tagja körül⁵ keringett, mi a lap beszüntetése mellett döntöttünk. Másnap leszedtük a lapkészítéshez használt írógép karjait a betűkkel együtt, én ezeket hétfőn, útban az iskolám felé, részletekben a Körösbe hajítottam, Ara-Kovács feladata pedig a nyomtatáshoz használt rámpa és a még Váradon levő lappéldányok eltüntetése volt. Ezután nekem semmiféle hátralékos tennivalóm nem maradt, „tisztán” vártuk az állambiztonság feltételezhető jelentkezését. A házkutatáskor a szekusok ezért nem találtak semmit. Ez is igazolja, hogy Királytól október utolsó hetében, vagyis október 26. és 30. között hoztuk el a nála letétbe helyezett példányokat. November 1. után – legalábbis abban az évben – nem volt már dolgom többé Ellenpontokkal.

Mint ismeretes, utolsó nyilatkozatomban elismertem, hogy Király Ernőnek adtam olvasni Ellenpontok-példányokat. Utóbb megkérdeztem Királyt, mit mondott a szekusoknak, amikor ezt a fejére olvasták? Miként magyarázta, hogy előttük makacsul eltagadta? – Azt mondtam – válaszolta –, hogy te a barátom vagy, és csak nem árulom el a barátomat.

Ezek szerint az állambiztonság emberei (nyilván maga Sălăgean – olv.: szölödzsán – is) egy ilyen emberi indokot készségesen elfogadtak. De hogyan intézte velük a továbbiakban, ha a lapok, mint utólag állította, még mindig nála voltak? Milyen indokkal tagadta meg a kiszolgáltatásukat? Azt mondta netán, hogy a barátom lapjai, nem adhatom oda nektek, mert köteles vagyok azokat Tóthnak

---

⁵ A négy ember betűrendi sorrendben: Ara-Kovács Attila, Szócs Géza, Tóth Ilona és én, azaz Tóth Károly Antal.

visszaszolgáltatni? Mivel Király szerint ez még nem történt meg, netán azt „hazudta” nekik, hogy már vissza is adta, miközben tovább „dugdosta” őket szinte egészen december közepéig?

Amennyiben még a házkutatáskor is valóban Királynál lettek volna a folyóirat-számok, azt mondtam volna neki: égesd el őket úgy, hogy nyomuk se maradjon. Ebben a helyzetben már ez lett volna az egyedüli helyes cselekedet. (Ezért nem fogom soha megérteni, hogy Aradi, alias Schreiner József miért hagyta rá Kolozsváron a tőle tanácsot kérő Keszthelyi Andrásra, hogy igen, dobja be az egész nála levő kollekciónak a Szamosba, ahelyett, hogy – tapasztaltabb és feltehetően okosabb lévén – azt mondta volna: máris menj haza, és égesd el mindet. Ezért futott Keszthelyi, a kompromittáló anyaggal a táskájában Szamos felé igyekező, a szekuritáé székháza előtt azok karjaiba.⁶⁾

Külön érdekesség Nagy Béla velem kapcsolatos eredeti szerepének alapvető megváltozása a Király Ernő Molnárnak adott nyilatkozataiban.

Pontosan visszapergetni már nem lehet, de Királlyal körülbelül egy héttel később találkoztam, mint ahogy Ilona, a feleségem beszélt vele arról, hogy ha szükség lesz rá, vállalja-e a törvény előtti védelmemet, vagyis mintegy két héttel a vallatási periódus befejeződése után. A törvényszékhez közeli Kis híd Nagypiac tér (azaz akkor Augusztus 23 tér; ma December 1 tér, románul Piața 1 Decembrie a neve) felőli végénél levő, a Fáklya szerkesztőségével szinte szomszédos cukrászdába ültünk le beszélgetni. Részletesen beszámoltam a szekuéményeimről, nemcsak a kihallgatások szóbeli kanyarulatairól, hanem a fizikai bántalmazásokról is. Mikor a végére értem, Király Ernő azzal lepett meg engem, hogy részletesen, a történések minden apró időpontját kihangsúlyozva elmondta az ő két (mint már megállapítottuk: valószínűleg szeptemberi) kihallgatását, amelyről már annak idején is hallottam tőle. Úgy látszik – gondoltam magamban –, neki valamiért szüksége van arra, hogy ezeket az időpontokat önmagának rögzítse magában. Csak a Molnár János könyvének az elolvasása után jöttem rá, hogy ez előgyakorlat volt annak az állításához (vagy éppen bizonyításához?), hogy nekem ekkor mondta el először ezeket a történéseket. Ha eszembe jutott volna annak a lehetősége, hogy egyszer majd első elmesélésként fognak szerepelni, azonnal emlékeztetnem volna, hogy ezek ismerős dolgok már nekem. Úgy tekintettem, hogy valamiféle lelki igénye újra elismételni őket, és én ezt akkor akceptáltam.

Beszámolt Nagy Béla vallomásának körülményeiről is. Nagy, hallván, hogy vasárnap velünk mi történt, nagyon megijedt, és másnap, tehát november 8-án, hétfőn megkereste Király Ernőt, hogy megbeszéljék a helyzetet. Király állítólag azt mondta, ne higgyen a szekunak, és csak akkor ismerje be, hogy járt nála az Ellenpontok, ha elibe teszik az én beismerő nyilatkozatomat. De mikor kedden behívták, öt perc alatt elismerte, hogy tőlem kölcsönkapott négy számot belőle. Állítólag azért, mert a szekusok az *mondták*, hogy én már beismertem.

Király a cukrászdai beszélgetésünk alkalmával kijelentette, hogy ő ezért eltávolodott Nagy Bélától, és lehet, hogy barátságuk véget is ért.

A Molnár Jánossal való beszélgetés idejére kétségtelenül elvonult tehát kapcsolatuk fölül a felhő, amit Király már idézett váratlan felkiáltása is bizonyít: „Felhívom a figyelmét Nagy Béla becsületességére.” Töretlen barátságuk bizonyítékaként elmondta, miként intézte el, hogy 1982 szeptemberében a színház magyar irodalmi titkárának állására kiírt versenypályázatot a két vetélkedő közül ne Szócs Géza, hanem Nagy Béla nyerje meg. (116-117. o.) „Szócs egy Hegedüs nevű államtitkár ajánlásával jött ide”⁷ – jegyezte meg Király, ő és román felesége viszont Ion Abrudan váradi színészt mozgósították, aki előzőleg párttitkár volt, de akkor is valami vezető funkciót töltött be a színháznál, és jó kapcsolatai voltak a megyei pártbizottságban.⁸

Azon a szerdai napon (’82. nov. 10-én) azért keresett engem a kolozsvári úti iskolámnál, hogy közölje velem, mit nyilatkozott Nagy Béla, valószínűleg hogy „felkészítsen” rá. Azt állította, hogy

⁶ Az események szerencsés kimenetele gazdag magyarországi SZDSZ-es karriert hozott számára, de egy más konjunktúra esetén akár romániai börtönbüntetés is lehetett volna a vége.

⁷ Valószínűleg Hegedüs Lászlóról, a kulturális minisztérium, illetve a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács államtitkáráról van szó, közli kérdésemre Vincze Gábor történész. Szerinte egy államtitkár nemigen állt lejjebb egy megyei titkárnál, hacsak ez utóbbi nem volt központi bizottsági tag.

⁸ E sorok írója nem tartja kizártnak, hogy mégis az ilyen kérdésekben nagyon is illetékes állambiztonsági szerveknek volt döntő szavuk Nagyváradon.

előző napon is keresett e célból ugyanott, de nem talált. Pedig ott voltam, és két vagy három órát tartottam különböző osztályokban.

Ez az iskolánál engem keresés nehezen megfejthető számomra. Hiszen azt állítja, hogy nem mert velem találkozni (bár tudjuk: ez nem igaz), mert nála keresték az Ellenpontokat. Mintha a homlokomra lett volna írva, hogy én adtam azokat neki. Most viszont, amikor nyilvánvalóan nyaggatnak, és elvben nem tudhatja, mit ismertem már el, lezserül megszólít az utcán anélkül, hogy szétnézne, és észrevenné, hogy két pasas kísér engem. Aztán mit nyerhetek azzal, ha tőle megtudom, mit írt Nagy Béla? Úgyis elírem nyomják, sőt nyomták már az előző napon. Ennek valami értelme akkor lehetett volna, ha a szeku még nem akadt volna rám, és figyelmeztetni akart, hogy milyen meglepetésre számíthatok. De hétfő reggel az állambiztonság épülete előtt már találkozott Ilonával, a feleségemmel, akitől megtudta, hogy mi kénytelenek vagyunk bemenni oda.

Megjelenése azt eredményezte, hogy míg én az egyik szekussal bementem az iskola udvarára, a másik az utcán maradt, és kereste, hogy ki szólított meg. Úgy tett, mintha nem találta volna meg, de én nem túlságosan hittem el ezt neki. Hiszen Király Ernő közismert ember volt a városban; éppen a szekusok ne ismerték volna, miután volt is közük hozzá? Bent Sălăgean is megkérdezte aztán, hogy ki volt az, aki akkor utánam szolt? (180. o.) S bár bevallottam, hogy Király kapott tőlem Ellenpontok példányokat, azt végig tagadtam, hogy tudnám, ki volt, aki a Kolozsvári úton a nevemet kiáltotta.

Molnár János sajnos egy kérdést sem tesz fel erről az utcai találkozásról Királynak. De elmorfondírozik azon, hogy vajon a narancssárga zacskó szekusok általi egyszeri említése miatt vagy pedig „egyszerűen a kihallgatás kényszerítő körülményeinek hatására” vallottam be a Királynak kölcsönadott Ellenpontokat? (83. o.) Pedig könyvének a 180. oldalán világosan elmondom, hogy ez az iskola előtti találkozás késztetett a vallomásra. A zacskó említésekor már elmenőben voltam a vallatósobám ajtajánál. A zacskóra vonatkozó kérdés elhangzásakor visszaneéztem, és vártam a faggatást, de senki nem akarta folytatni a témát. Valószínű, hogy éppen az utolsó nyilatkozat megírása után voltam már. Tény: ezt az esetet hangulatilag sehogy sem tudom a Királyra vonatkozó említett vallomással összekötni. A kihallgatás „kényszerítő körülményei hatására” pedig arról beszéltem, amiről valószínűnek tartottam, hogy a szekusok már tudnak róla.

Király Ernőnek szeptemberben azt mondták: tudják, hogy Ellenpontok van nála. Szerintem azt is tudták, hogy én adtam neki. Ezt az a furcsa találkozás az iskola előtt csak megerősíthette.

Amikor a hosszú beszélgetés után kijöttünk a cukrászdából, Király Ernő arcán különös lágyság ömlött szét. Úgy néz rám – gondoltam akkor –, mintha sajnálná, hogy neki is része van a meggyötretésemben.

A kilencvenes évek elejére Király Ernőben a Nagy Bélára vonatkozó események átprogramozódtak. Az *egyetlen* című kötetben, melynek előkészületei ekkor zajlottak, a Molnár és Király közötti beszélgetésekben szó sem esik arról a vallomásról, amelyben Nagy beismeri, hogy kapott tőlem Ellenpontokat, s hogy ez befolyásolta volna az ő és az ügyvéd baráti viszonyát. A beismerést teljes mértékben helyettesíti az a sokkal korábbra, szeptemberre - október elejére tett történés, amelynek során (mivel velem „féltem találkozni”) Király – elfeledve (?), hogy már nekem elmondta – megkéri Nagyot, hogy értesítsen engem a biztonsági szerveknél tett kényszerű látogatásairól, és hogy ott az Ellenpontokat kérték tőle. Érdekes, hogy Király nem tudja, Nagy átadta-e nekem az üzenetet, mert – gondolom, szeptembertől egészen a lebukásunkig – ők is féltek egymással találkozni (lásd 111. o.). Nem kevésbé furcsa, hogy ezt tíz éven át (tehát Molnár János rákérdezéséig) sem sikerült megtudnia a barátjától.

Ha a Nagy vallomásával kapcsolatos eredeti történés elsüllyedését és a helyébe időközben született változat betolakodását komolyan vesszük, akkor új okot kell találni arra, hogy Király Ernő miért keresett engem azon a szerdán ('82. november 10-én) a Kolozsvári úton az iskolámnál. Netán azt akarta megkérdezni tőlem, hogy Nagy Béla átadta-e már azt a régebbi üzenetet?

Még van egy önmagában nehezen értelmezhető eset. Az 1982. október 7-i házkutatásunk napján bennünket bevitték az állambiztonsági szervekhez kihallgatásra. Én másnap délelőttig ültem benn náluk, de Ilonát, a feleségemet éjfél tájban hazaengedték, és másnap reggelre rendelték vissza. A szeku Fő utcai oldalánál Király Ernővel találkozott, aki megállt mellette egy rövid időre. A feleségem

mondta, hogy én benn vagyok, és neki is be kell ebbe az épületbe mennie, ezért jobb, ha Ernő tovább megy, hogy ne lássák vele. Király megnyugtatta, hogy ne aggódjon, neki ebből nem lesz semmi baja.

Vajon miért volt ebben ilyen biztos?

A már említett Csurka-bemutató kapcsán Király Ernő azt állítja, hogy már 1982. október közepén, tehát bő három héttel a „lebukásunk” előtt ismerősei révén megpróbálta megszerezni Csurka István segítségét ahhoz, hogy sikerüljön áttelepednem Magyarországra.

Ehhez tudni kell, hogy bennünk (a feleségemről, Ilonáról, valamint rólam van szó) csak a november 7-én kezdődött meghurcoltatás után körvonalazódott valóban az áttelepedés igénye. December elején levélben Illyés Gyula segítségét kértem, és csak '83 januárjában adtuk be kérelmünket a Kolozsvári Magyar Konzulátuson. Illyés Gyula áprilisban meghalt, a magyar hatóságok pedig augusztus végén visszautasítottak minket. A nagyváradi színház 1983. december 4-én mutatta be Csurka Istvánnak egy újabb darabját, ekkor felkerestem őt, és az ő közbenjárására sikerült családommal '84 nyarán Magyarországra költöznünk.

Király Ernő ezek szerint már '82 októberében előrelátóan azon ügyködött, hogy sikerüljön elhagynunk Romániát, mert engem, „ezt a szerencsétlent itt megeszik, húsdarálóba teszik ésatöbbi” (111. o.). Talán már akkor tudta, hogy le fogunk bukni, és azt is, hogy mit várhatok utána a szekuritátétól?

A Molnárral folytatott beszélgetést Király egy nagyképű kijelentéssel kezdi: „Nekem nagyon jó memóriám van, és amikor én dátumot mondok, akkor elhiheti, hogy az úgy is volt”. (79. o.) Pedig – mint láttuk – ahhoz, hogy megtudjuk, valójában mi és hogyan történt, Király Ernőnek a kötetben olvasható egész szövegelem nem sokat ér.

Jelics Gyula

Mindig is volt egy homály a Jelics történeteiben, ami jelen van a Molnár Jánossal folytatott beszélgetéseiben is. Ez egyrészt a félig kimondásokból származik, másrészt abból a gyakran jelentkező kételyből, amellyel az emberi értelem az általa elmondottakat természetes módon fogadja.

Személyének és állításainak jobb megértése érdekében igyekszem kiegészíteni a róla alkotott képet, valamint azt is, amit Molnár a könyvében elbeszél, és bár néhány vonatkozás érthetőbbé válik ezáltal, az említett homályt kétségtelenül nem fogom tudni eloszlatni.

Emlékezetem szerint előttem Varga Gáborék említették először Jelics nevét 1975 nyarán, amikor Vargának egy hosszas kihallgatás-sorozata kezdődött a nagyváradi szekunál, melynek során azzal fenyegették, hogy rendszerellenes felforgatás miatt pert akasztanak a nyakába. Alá is kellett írnia, hogy ezt tudomásul veszi. Az ő édesanyja említette akkor, hogy a belügyisek még „azt a szegény fiút” is becitálták ebben az ügyben Váradra.

Jelicsék akkor kint laktak egy Sonkolyoshoz tartozó tanyán, kecskéket (tehát nem juhokat, mint a 226. o. 86. sz. jegyzetében tévesen szerepel) tenyésztettek, és azok tejének eladásából éltek. Egy idő után elégük lett belőle, Nagyváradra akartak költözni. Lehet, hogy több akadályba is ütköztek, például akkor vidékről a magyar nevéket nem engedték be a városokba, de tudtommal nem kaptak állást sem. Ekkor Jelics Gyula egy Romániában akkor teljesen szokatlan lépéssel Dél-Afrikába szóló kivándorlási engedélyért folyamodott a hatóságokhoz. Erre utal a „dél-afrikai cirkuszáról” szóló megjegyzése a 227. oldalon. Ezután kapott állást: ő lett a nagyváradi patkányirtás vezetője. Mivel ez mérgek használatával jár, már akkor sem tartottam valószínűnek, hogy egy ilyen állásba olyat neveznek ki, aki az állambiztonsági szervek számára nem tartozik a bizalmi emberek közé.

El nem tudom képzelni, miért gyanakszik Jelics az én „hathatós szerepemre” abban, hogy Varga Gáborral „ne melegedjen fel” az ő kapcsolata (229. o.), hiszen személye Vargával – az említett esetet leszámítva – nem is igen jött szóba. Ki tudja, lehet, hogy Varga többet tudott róla, mint én akkor.

Jelics Gyula – különösen miután a Körös utcára költöztünk –, gyakran beugrott hozzánk, néha családoslag kölcsönösen meglátogattuk egymást. Az idők folyamán megismertem féltörténeteit és utalásait a szekusokkal való kapcsolatáról, a Nyugat számára kémkedő nagybátyjáról és a segítségről, amelyet ő személyesen ez utóbbinak nyújtott. Amit minderről elmondott, hiányos és már csak emiatt is

jórészt hihetetlen volt, ezért szinte képtelen voltam a hallott tényekre koncentrálni, inkább arra figyeltem, mi rejlik az így kirajzolódott felszín mögött. És mindig beleütköztem a homályba. Leginkább a Románia ellen kémkedő nagybácsi léte és Jelics hozzá való viszonya rítt ki az egész történet-szövevényből. Az a tény, hogy erről mintegy nyilvánosan vall Molnár Jánosnak közvetlenül a kommunizmus megszűnése után, noha a szekuritáté, immár más néven és más módszerekkel, de lényegében ugyanazokkal a feladatokkal továbbra is – mindmáig – működik, bizonyítja, hogy a legjobb esetben itt kettős ügynökről van szó, aki mindkét gazdát valamilyen módon kiszolgálja.

Azt, hogy annyit jár be a szekura (nem én láttam, ő mondta), Jelics szerint azért van (volt?), mert könyvet akar írni róluk – vallotta. Gondolom, a román állambiztonság nagyon örült ennek a tervnek, különösen, ha esetleg még a valóság néhány eleme is szerepelt volna az készülő műben. (Nyugodjunk meg, sohasem készült el.)

Vagyis homállyal burkolva és szecsckával keverve szavaiból megismerhettük a valóság egy meghatározatlan nagyságú részét.

Az eddigiek bevezetőül szolgálnak egy eseménysorozathoz, és hozzásegítenek ahhoz, hogy lehetőleg ne lepődjünk meg semmin.

Már régen szó volt arról, hogy menjünk ki egyszer a sonkolyosi tanyájukra, és töltsünk ott együtt egy-két szép napot. 1981 nyarán Jelics, a felesége és a gyermekük (akkor még csak egy volt), valamint a feleségem, Ilona és én voltunk az utazók.

A nagyváradi állomáson a feleségem egy hirtelen ötlettől indítva megjegyezte: hagyott kulcsot az édesanyjának, hogy azért nézzen be alagsori lakásunkba, vajon minden rendben van-e. Nem kell mondanom, hogy nem hagyunk kulcsot, és szó sem volt arról, hogy anyósom esetleg ellenőrzi a lakásunkat.

Ebben a pillanatban, Jelics Gyulának eszébe jutott, hogy most okvetlenül telefonálnia kell, és elsietett. Még vonatindulás előtt visszaért. Rendkívül ingerült volt, minden jel szerint főleg rám volt ki, szinte elektromos szikrák özöne pattan ki rám belőle. Rendkívül rossz hangulat uralkodott el a fülkében, és bár később viszonylag normalizálódott a kedélye, én se ezelőtt, se azután még soha olyan rossz hangulatú vendégségben nem voltam, mint akkor náluk.

Másnap kirándultunk egyet a tetőn a Sebes-Körös vájta hasadék irányában, amely Révtől egészen Sonkolyosig tart. Még aznap egy közös séta során átmentünk a kertjükön. Jelics akkor mutatott egy gyümölcsfát, amelynek törzsében, az ágai elágazása táján egy szép madárodú volt. Ennek még jelentősége lesz a továbbiakban.

Fenn leültünk mindnyájan a Sebes-Körös menti meredély szegélyén. Jelics Gyula ott elmesélte nekem, hogyan kerített valakinek valamelyik faluból egy pisztolyt. „Falun még mindig találhatók pisztolyok” – tette hozzá.

Ez persze lehet paranoia is, de az volt az érzésem, hogy tesztel: nem akarok-e én is egy pisztolyt magamnak? Mert szinte sugallta, hogy akár nekem is tudna egyet szerezni, ha akarom. Az volt az érzésem, hogy ezt megbízásból teszi.

Később valamelyik fa irányába mutatva megjegyezte, hogy ott egy sólyomfészek van. Már vagy az ötödik eset lehetett, amikor „bevallotta”, hogy ő kirabolja a fészket, a tojásokat és a fiókákat eladja nyugat-németeknek. Én mindig szó nélkül fogadtam az ilyen kijelentéseket, és eleinte felháborított. Később úgy véltem, hogy biológusi voltomon keresztül teszteli, mennyire vagyok megbízható az ő személye számára. Hiszen ezért a tevékenységéért én, a természetvédelmet szívén viselő biológus, akár fel is jelenthettem volna. (Persze ha van bizonyítékom.)

Ezután eltelt egy esztendő. '82 nyara volt tehát, amikor javában készültek az Ellenpontok számai. Jelics kihívott engem az udvarunkra (telefonunk nem volt, de egy épületben a lehallgatás másként is könnyen megszervezhető), és elmondta, hogy egy nagy szívességre kérne. Valamit meg kellene tennem helyette, mert most különösen rajta van a szeku. Biztattam, mondja el, miről van szó.

– Emlékszel arra a gyümölcsfára Sonkolyoson, amelyben van egy madárodú?

Emlékeztem. Nos, oda kellett volna kiutaznom, a hegyen felmásznom a telkére, aztán fel a fára, és ki kellene vennem az odúból egy filmtekercset. Ez az akció a nagybátyjának (a kémnek) az érdeke. Aztán egy meghatározott napon kiutaznék a Felix fürdőbe (a várostól délkeletre, ahol meleg víz fakad a földből), és leülnék a kisebbik medencének a várostól távolabb eső rövid oldalánál.

– Ismered ezt a medencét?

Ismertem. Egy diplomataataskát kellett volna vinnem magammal, amelyet a medence betonszegélyére helyeznék a vízszegéllyel párhuzamosan. Öt perc múlva a táskát megfordítom, hogy merőleges legyen a vízre. (Lehet, hogy az elhelyezés sorrendje fordított kellett volna legyen, de ennek most nincs jelentősége.) Ekkor kézbe veszem a filmet, és beugrom a medencébe. Ott majd valaki odajön hozzám, és elveszi tőlem.

Ennyi lenne a küldetés.

Azt válaszoltam, hogy mivel az Ady-köri tevékenységem miatt magam is a szeku figyelmében állok, nem vállalhatom el ezt a feladatot. Csak arra gondoljon például, hogy én, egy idegen, felmegyek az úton az ő telkéig, bemegyek a kertjébe és felmászok a fájára. Mindenkinek gyanús lehetne, aki meglátna közben. Azt javasoltam, hogy mindezeket a teendőket bizza a feleségére, biztosan ügyesen el tudja végezni.

Azt már nem mondtam meg neki, hogy ez a hókuszpókusz a diplomataataskával és a vízbe való beugrással nekem kissé nevetségesnek hangzik. Pedig lehet, hogy a kitenyészett kémek tényleg így is csinálják.

Arra gondoltam, az hiányzik csak, hogy a szekuritáté lekapjon pont most valamivel, amikor az Ellenpontokat készítjük.

Valójában nem sikerült igazán feldolgoznom ezt a felkérést. Nem tudtam, hova tegyem. Amikor Takács Ferenc László közös ismerősünk a legközelebbi alkalommal eljött hozzánk, úgy éreztem, vagyunk olyan jó viszonyban, hogy titoktartásra kérve elmondjam az esetet neki. Eredményre együtt sem jutottunk, de legalább kibeszéltem a dolgot egy kicsit magamból. Az volt az érzésem, hogy az egész felkérés egy kitervelt provokáció volt, és Jelicset talán megbízták vele.

Kérésem ellenére egyszer iddoggálás közben Takács elmondta Jelicsnek, amit tőlem hallott. A könyvben Takács pontatlanul fogalmaz: én nem „összevesztem vele”, hanem számon kértem rajta, miért mondta vissza, amit csak reá bíztam, és erre ő volt az, aki megharagudott. (225. o.) Nem értett egyet azzal, hogy egy ilyen számonkérés – mint ahogy én akkor állítottam – még belefér a barátságba. A Molnár Jánosnak mondott szavai szerint szinte csodálkozott, hogy Magyarországra való áttelepedésünk előtt meghívtuk egy búcsútalálkozóra.

Viszont nem felel meg a valóságnak, hogy mi (a feleségem és én) bármi okból valaha is arra „kényszerítettük” volna Takácsot, hogy Jelicstől (nyilván „meggyanúsítása” miatt) bocsánatot kérjen – mint ahogy azt ez utóbbi a 227. oldalon állítja. Öszintén szólva ez egészen nevetséges.

Lehetséges, hogy Jelics a hajdani háromhoz a magyarázat negyedik változatát mondta el Molnár Jánosnak arról az esetről, amikor a feleségem, Ilona meglátta őt egy kis rendszámú kocsiban (a szekuritáté embereinek volt ilyen), amint a mellette ülő két emberrel a túloldáról a mi kapunk felé néznek beszélgetés közben. Az új változat szerint két liter pálinkát vitt Sälägeannak, a kémelhárítás főnökének, és ezt ezek szerint csak a mi utcánkban tudta átadni neki, és feltehetően csak András őrnagy társaságában. (Lásd 226-227. o.) Utána mindjárt bejött hozzánk, és a kérdésre, hogy mit keresett abban a kocsiban, rövid időn belül több változatot mondott. Az akkori utolsó változat kétségtelenül az, amelyet a feleségemtől a Molnárral való beszélgetéskor hallottunk: „a szeku főnökénél volt patkányirtáson, és elmesélte, hogy mi minden van a konyhájában, de főleg a pincéjében”. (226. o. 86. sz. jegyzet) Ez azért „feküdt”, mert állítólag a munka elvégzése után hozták vissza a munkahelyére, amelynek az egyik bejárata a mi utcánkból nyílt, a másik arról, amely a Körös parton húzódik a miénkkel párhuzamosan. Hivatala mindkét oldalról megközelíthető tehát. Ha mindössze ezt az egy magyarázatot adja, akkor talán el is hittük volna neki.

Jelics azt nyilatkozta Molnár Jánosnak, hogy míg Ara-Kovácsnak nem ajánlott fel soha semmit, nekem viszont igen, „de az kizárólag anyagi természetű volt”. (226. o.) Ennél többet erről *Az egyetlen* című könyvben megjelent szövegből nem tudunk meg, ezért próbáljuk meg kitalálni, milyen – részemre nyilvánvalóan hasznot hozó – „anyagi felajánlásról” lehet szó. Fontosnak tartom, hogy ezt a kérdést minél átfogóbban tisztázzuk.

Többször szorgalmazta Jelics, hogy menjek át vele a patkányirtó raktárába, csak átmegyünk az utcánk túlsó oldalára, és már ott vagyunk. A patkányok csak tiszta és jó minőségű élelmiszert fogadnak el (ezt számukra nyilván megmérgezik), olyat, amit az ember is szívesen elfogyaszthat. Mondtam, hogy hozza, ha annyira akarja, de én nem megyek vele. Azt nem – mondta –, csak ha én is

vele tartok. A feleségem nógatására végül egyszer belementem. Minden visszaemlékezéskor ma is rossz érzés fog el, egyrészt idegen javak eltulajdonításának éreztem, másrészt viszont bizonyos lehettem, hogy a szeku is értesült róla. Ha másként nem, a megfigyelésünk révén.

Anyagi segítséget legközelebb akkor kaptam ettől az embertől, amikor az ellenpontosok „lebukása” és a szekuritáé általi meghurcoltatásunk után a Magyarországra való áttelepedésünket kértük, és ezért 1983 novemberében kitétek a tanügyből. (Így legalább pesztrálhattam éppen akkor született Zsuzsa lányunkat.) Aki abban az időben el akarta hagyni Romániát, azt megbízhatatlannak és az ország ellenségének nyilvánították. Elbocsátásomkor a Bihar megyei tanfelügyelőség olyan elhelyezkedési lehetőségeket ajánlott fel, ahol fizikai munkásként dolgozhattam volna. Én ezt visszautasítottam. Még be is pereltem őket, mert az akkori román alkotmány értelmében mindenki a képzésének megfelelő munkahelyhez volt jogosult. A pert természetesen elvesztettem, de ez csak az időhúzáshoz kellett, hogy ne vonjanak felelősségre munkakerülésért, miközben már értesültem, hogy a magyar befogadó útban van. Viszont a '84 júliusának elején történt elutazásunkig, tehát hét hónapon át semmi jövedelmünk nem volt.

Ekkor barátaink és ismerőseink megszervezték, hogy havonta egy-egy százast dobnak össze a megélhetésünkre. Ezek egyike volt Jelics Gyula is. A többiek: Tőke Csaba újságíró, Gittai (Szilágyi) István költő és technikus, Király Ernő ügyvéd. Tudtommal közjük tartozott Szilágyi Aladár villanyszerelő és közíró, valamint Varga Gábor mérnök is. Tőlük függetlenül a húgomék (Forró Aranka és férje, Attila) is küldtek időközönként pénzt Szatmárnémetiből. Mindez havi hat-hétszáz lejt jelentett, amiből megélni nem lehetett (a tanári havi fizetésem azelőtt 2700 lejt volt), de enyhített helyzetünkön, ugyanakkor szép gesztusként értékeltük. Még Szőcs Géza is küldött egyszer Kolozsvárról kétszáz lejt.

A legnagyobb segítséget a feleségem szüleitől kaptuk, főleg élelmiszer formájában. Nélkülük nem lett volna meg a mindennapi betevőnk. Sokat köszönhetünk Kertész Lorándnak is, aki a feleségével velünk egy időben Kanadába készült. Húszezer lejt kaptunk tőle, ami az áttelepedésünk költségeit fedezte. A megegyezés szerint az öccsének, Attilának fizettük volna vissza részletekben ezt az összeget. Attila a színiiskolát végezte Budapesten, de mielőtt nekünk módunkban lett volna megkezdeni a törlesztést, sajnos öngyilkos lett.

Mint kedves emléket említem meg azokat a vízben könnyen oldódó vitamintablettákat, amelyeket Molnár János református lelkész kapott hollandiai barátaitól, és átadta nekünk. Minden anya szoptatás közben megszomjazik. A feleségem Zsuzsa lányunk táplálásakor ezt a vitaminos vizet itta még sokáig.

De térjünk vissza Jelics Gyula anyagi hozzájárulásához. Több évfolyamnyi National Geographic Magazine című érdekes és szép amerikai folyóiratunk gyűlt össze az idők folyamán, és nyilvánvaló volt, hogy nem tartottuk sem érdemesnek sem lehetségesnek, hogy azt is magunkkal vigyük Magyarországra. Jelics vetette fel, hogy eladhatnánk. Egy részét ő maga vásárolta meg tőlünk, a többit és néhány feleslegesnek tartott könyvünket, talán ugyancsak az ő sugallatára, az antikváriumban értékesítettük. Nagy jövedelmet nyilván nem jelentett, de több volt a semminél.

Ezzel elmondtam mindent, amire mint otthoni anyagi segítségre emlékszem. Talán azt mondhatná valaki, hogy kár ilyen aprólékosan mindent felsorolni. Szerintem viszont méltányos az, ha a szép gesztusokat nem feledjük el, másrészt – mint mindjárt kiderül – egyszer egy ismerősünk az Ellenpontok kapcsán anyagiassággal, főleg külföldről érkező pénzekhez való jutással vádolt meg minket.

Nézzük akkor most át a külföldről érkező segítségeket. Ernszt Árpád barátunk (Varga E. Árpád néven mint neves demográfus közismert) a saját és talán más ismerősök pénzén a hét hónapi várakozás idején gyakran jött át Budapestről élelemmel megrakottan. Kőrössi P, József, aki akkor nemrégien telepedett át Nagyváradról, egyszer kétezer lejt gyűjtött odaát nekünk. Végül: '84 húsvétjára egy Szűcs Erzsébet nevű hölgy vallási szervezet gyűjtéséből egy nagy zacskó nem romlandó élelmiszert (főleg konzerveket) juttatott el hozzánk.

Ennyi volt a külföldi segítség. Most pedig lássuk az „elrettető példát”.

Az egyik váradi ismerősünk, Szlafkay Attila Magyarországra nősült, és mielőtt elment, mindenképpen ott akart hagyni nálunk egy öreg, jól működő patefont egy csomó régi lemezzel, mondván, hogy az árát majd lassan letörlesztjük. Nem tudtuk lebeszélni róla, pedig mondtuk, hogy áttelepedésünkön nemigen tudjuk majd átvinni a határon, hiszen kétséges, hogy engedélyt kapunk rá. Anélkül is elég inténzivalót jelentett néhány ezer könyvünk magunkkal hurcolásának az intézése.

Végül – mivel nem akarta, hogy a nagy csomagot a bennünket figyelő szeku lássa – egy szomszédos háznál hagyta valamelyik ismerősénél.

Miután Szlafkay Attila elutazott, megjelent nálunk az apja a patefonért, hogy azt nem hagyja nálunk. Mondtuk, vigye. Az első letörlesztett részletet (egy frissen vásárolt kalotaszegi párnát) magunkban átminősítettük a haverünknek adott ajándékká. Az öreg azt igényelte, hogy menjek vele a szomszédhoz, és segítsek elhozni onnan a visszakért „árut”. Ezt kicsit soknak tartottam, és visszautasítottam.

Az apa még előzőleg bizalmasan hangon és kacsintgatva megjegyezte, hogy azért biztos jól megfizettek bennünket. Nem értettem: miért fizettek? Hát azért, amit csináltunk, az Ellenpontokért. Elképedve kérdeztem tőle, hogy kik fizettek volna nekünk érte? Hüvelyujjával a nyugati határ felé bökött, mondván: „Hát onnan, túlnanról”.

Ezt is megértem, hogy egy erdélyi magyar meggyőződéssel kijelenti: a feleségem és én anyagi haszonért vittük vásárra a bőrünket az erdélyi magyarok érdekében.

Nyilvánvaló, hogy Romániában minden ember – hacsak nem volt valamilyen formában a hatalom részese vagy önkéntes kiszolgálója – félt az állambiztonsági szervektől. A feleségemben és bennem volt a jövőnkre vonatkozó aggodalom, hiszen nagyon is valószínűnek tartottuk, hogy ránk fognak találni. Mégsem a félelem volt elsősorban az, ami az életérzésünkre rányomta a bélyegét, hanem inkább a helyes cselekvés elégtétele, nem egyszer kifejezett öröme, valamint valamiféle belső nyugalom, amely a sors kihívásának tudatos vállalásából eredt. Már csak ezért sem tartom hihetőnek, hogy a Jelics Gyula nagybátyja, akivel egyébként soha nem találkoztunk, akármilyen mesterkém lett légyen is, a távolból meg tudta volna állapítani, hogy mi ellenpontosok vagyunk, mégpedig éppen abból a tényből, hogy „annyira féltünk”, mert ez azt jelentette, hogy valami „tiltott dolgot” csinálunk. (227-228. o.) Szerintem Jelics a szekutól tudta meg, hogy nekünk félnivalónk van.

Az Ady Endre Irodalmi Kör is éppen eléggé hozzászólatott bennünket ahhoz, hogy ne rémüljünk meg, ha tevékenységünkhöz a hatalom ellenségesen viszonyul.

A '82. november eleji kihallgatások után Ara-Kovács Attila azzal a javaslattal jött, hogy a szekun tett nyilatkozatunkat nyilvánítsuk érvénytelennek, mivel megfélemlítéssel és erőszakkal szedték ki belőlünk. Emlékezetem szerint akkor még nem tudtuk, de Szócs Géza már november 6-án (ezek szerint már „eltűnése” előtt) levélben jelentette be kihallgatóinak, hogy vallomását hasonló okok miatt visszavonja. (235. o.) Ara-Kovács állítólag a Szabad Európa Rádión keresztül tette ugyanezt, és arra buzdított, hogy én is nyilvánítsam érvénytelennek, amit a szekuritátén mondtam. Én nem láttam ennek értelmét, egyrészt mert a hangulat nem olyan volt, mintha perre készültek volna (persze ebben megbízni nem lehetett), másrészt úgy gondoltam, hogy a román bíróság előtt úgysem lesz érvénye a visszavonásnak. Nem árt azért – tettem hozzá magamban –, ha a szekuritáte úgy tudja, hogy egy peren mindhárman készülünk megtagadni a vallomásunkat, miért ne piszkáljuk ezzel őket egy kicsit. Ezért én is megemlítettem néhány embernek, mindenekelőtt Jelics Gyulának, hiszen tekintettel az általa nyíltan és sokszor emlegetett kapcsolataira, szinte biztos lehettem abban, hogy ez a mondat elkerül a szervekhez.

Mivel szerettem volna, ha nem hívogatnak többet, különösen, amikor '84 januárjában egy ostoba képeslap-ügy miatt akarták, hogy bemenjek hozzájuk, de megtagadtam (ekkor már megvolt a magyar befogadónk), néhányszor megjátszottam Jelics előtt, hogy a sok zaklatástól az idegeim rövidesen felmondhatják a szolgálatot, pedig nem is tudom, mit akar még tőlem a szeku, és egy adott pillanatban – mondtam – önmagam számára is váratlan lehet, hogyan reagálok. Az ilyen szövegeim miatt tarthatott Jelics engem kissé idegbajosnak (Lásd: „És idegbaj, meg satöbbi...” – 227. o.) Azt reméltem, hogy erről is beszámol például Sălăgeannak, az Ellenpontokkal kapcsolatos vizsgálat váradi vezetőjének, és talán így inkább békén hagynak. Ha a szervek tényleg azt kívánják, hogy elmenjünk az országból – és meggyőződésem, hogy ezt kívánták –, akkor már nincs számukra tétje, hogy engem tovább piszkáljanak.

Magyarországi tartózkodásunk alatt (1984. július 8. – 1988. március 30.) Jelics talán kétszer látogatott meg minket. Először vadászgöreyeket szeretett volna keríteni segítségül a patkányirtáshoz, de lehet, hogy ez még akkor volt, amikor mi is Nagyváradon éltünk. A második jövetele maradt meg

élénkebben az emlékezetemben. Már nem tudom, milyen célra viperamérget akart beszerezni. (Mint mondta, visszautazáskor a szekuritáé segítségére is számíthat a határnál, az is be van avatva.)

Elmondtuk, hogy nem igazán érezzük jól magunkat Magyarországon. Ő is így van vele, válaszolta, Budapestre sem kíváncsi, inkább csak annál a barátjánál-ismerősénél ül, ahol megszállt, no meg nálunk. Ez 1987 nyarán vagy koraősszel lehetett, amikor már sok erdélyi magyar turistaútját arra használta fel, hogy Magyarországon maradjon, vagy igyekezett valamelyik nyugati államba eljutni. Jelics Gyulát ez rendkívül érdekelte.

Úgy döntöttem, hogy kielégítem a kíváncsiságát. Hadd tudják csak meg a románok, hogy mi történik. Elmondtam, hogy időhatár nélküli ideiglenes tartózkodási engedélyt lehet Magyarországon kapni a KEOKH-tól (Külföldieket Ellenőrző Országos Központi Hivatal), ha valaki a magyar kommunista párt központi bizottságának megfelelő személyénél (egy ideig Szürös Mátyásnál, később Horváth Istvánnál) kisebbségi elnyomatásának tényeire alapozva kérelmezi ezt. Akinek én segítettem megfogalmazni a kérvényét, az mind politikai menedékjogot kért Magyarországon.

Elmondtam, hogyan mentek át tömegesen Ausztriába az első magyarországi Forma 1-es autóverseny nézőinek konvojával (a másodiknál már kiszűrték a romániai rendszámú kocsikat), majd hogyan jutottak át sokan – ugyancsak Ausztriába – Jugoszlávián keresztül. Úgy emlékszem, az a lehetőség, hogy román útlevéllel, ugyancsak magyar központi bizottsági engedéllyel Svédországba repüljenek, az a Jelics látogatása utáni helyzet volt, erről tehát minden bizonnyal nem szólhattam.

A legfontosabb üzenet mindenesetre az volt, hogy romániai kisebbségi sérelmekre utalva tartózkodási engedélyt lehetett szerezni Magyarországon. Nyilván nem volt olyan látványos, mint amikor három év múlva a kelet-németek tömegesen lépték át Ausztria felé a magyar határt, de a lényegét tekintve van valami közös a két jelenség között.

Abból, amit *Az egyetlen* című könyvben elmondott, az derül ki, hogy Jelics budapesti együttlétünkkel befejezettnek látta a kapcsolatunkat. Szerinte nem volt értelme, hogy továbbra is lenyelje „ezt a felemás helyzetet”. Majd hozzátette: „Éreztem részükről a bizalmatlanságot, s egyszerűen nem tudtam tovább kommunikálni” (230. o.).

Több volt ez, mint bizalmatlanság. Émelyegtem. Bármily jóindulatúan informálta is ő bárkiről-bármiről a szekus ismerőseit, ebből végképp elegendem van – szögeztem le magamnak. Vagyis én sem kívántam újból kapcsolatba lépni vele.

Nem tudom, mit értett Jelics a sémákban való gondolkodáson. Molárnak azt mondta, hogy én sémákban gondolkodom, s az ilyen emberekkel ő nem tud „kommunikálni” (228. o.).

Aki nem sémákban gondolkodik, az elfogadja netán saját erkölcsi magatartásának egyidejű többféleségét?

Tőke Csabával, a nagyváradi Fáklya című napilap igen korán elhunyt újságírójával jó barátságban voltunk. Röviddel Erdélyből való távozásunk előtt (az utcán, tehát lehetséges mikrofonoktól távol) megkérdezte: „Mielőtt elmész, milyen neveket hagyományozol rám?” Vagyis szerintem kik azok, akikkel szemben indokoltnak tartom az óvatosságot? Én két embert: Király Ernőt és Jelics Gyulát ajánlottam a figyelmebe.

Varga Gábor

Bármilyen furcsának tűnhet is: bennem semmi emléknem nem maradt arról, hogy Varga Gábor vegyész-mérnökkel, a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Kör egyik volt vezetőjével (aki később az RMDSZ ismert politikusa, majd a Bukarestben székelő Állami Szabadalmi és Védjegy hivatal igazgatója lett) az Ellenpontok készítése idején erről a szamizdatról beszélgettem volna. Itt egyáltalán nem arról van szó, hogy ennyi idő elteltével elmosódtak megtörtént dolgok, vagy esetleg ki is estek az emlékezetemből. Én akkor sem tudtam ezt felidézni, amikor 1982. november 9-én a szekuritátén elibem tették a Varga aláírt nyilatkozatát, amely szerint egy alkalommal, amikor a kisfiával jött hozzánk, és az udvaron hátramentünk a gyermekkel az üres mészárszék hiányzó kínálatát pótló nyúlketreceinkhez, akkor én elárultam neki, hogy láttam ebből a lapból egy példányt.

Erről nem az jutott akkor az eszembe, hogy lám csak annyit vallott be mindarról, amiről e témában az általa Molnár Jánosnak elmondott módon szó volt köztünk, mert ilyen emlékkép nem maradt

bennem, hanem az, hogy talán így jelzi nekem: mindarról az anyagról, amelyet Ara-Kovács Attila eljuttatott hozzá, nem szólt a szekunak egy szót sem.

Abban az esztendőben – talán az Ady-köri üléseket leszámítva – Varga Gáborral nem találkoztunk gyakran. Tekintettel az Ellenpontokkal való foglalatosságunkra, ennek az időhiány is oka volt, és mivel Vargának jó hét évvel korábban politikai rágalmak alapján egy hosszas kihallgatás-sorozata kezdődött, az ő szempontjából is hasznosabbnak láttam, ha az éppen folyamatban levő tevékenységekre tekintettel, igyekszünk kissé visszafogni a kapcsolatunkat. Mindez addig ment, míg egy napon Ara-Kovács Attila, aki Vargával egy korábbi személyes konfliktusuk miatt nem volt jó viszonyban (134. o.), arra kért minket, segítsünk neki, hogy felvegye vele a kapcsolatot, mert bizonyos dolgokat nála szeretett volna elhelyezni.

Ekkor – talán előzetes egyeztetés alapján – együtt látogattuk meg a Varga házaspárt. Iona, a feleségem cipelte zacskóban az anyagot, Ara-Kovács volt, aki az elrejtés kérdéseit Varga Gáborral megbeszélte, én viszont semleges kísérőnek tekintetem magam, akinek éppúgy nem kell tudnia arról, hogy mi történik, mint ahogy Ara-Kováccsal igyekeztünk nem hozni egymás tudomására az Ellenpontokba bekerült anyagok szerzőinek a nevét. Inkább csak bámészkodtam ott az udvaron. Meggyőződésem: nemcsak hogy utólag nem emlékszem, de – mert hiszen szándékosan nem néztem meg – akkor sem tudtam pontosan, hogy mit hagyunk Vargáéknál. Azért ne feledjük, nem az én dolgaim kerültek így Vargához, hanem az Ara-Kovácséi. Semmi kedvem utólag sem közösséget vállalni azzal, aminek az odaszállításhoz Ara-Kovács kérésére én legfeljebb a kísérő szerepét vállaltam. Én az egész akcióhoz semmi személyes közömet nem éreztem. Ahhoz sem, hogy Ara-Kovács vajon Ellenpontok-számokat is vitt-e Vargáékhoz.

Szerintem ez az első eset rögzült Varga Gáborban, amikor (miután Molnár János a könyvében meg nem nevezett véleményemmel „szembesítette” őt) általánosítva kijelentette: „Mindig együtt jöttek. (Ara-Kováccsal) Az igaz, hogy sohasem ő hozta a cuccokat, hanem Ica. De a Karcsi jelenlétében. Csodálkozom rajta, hogy Karcsi nem tud erről.” (134. o.)

Az odaszállítás tényéről tudtam, de hogy pontosan mi volt a szállított anyag, arról nem. És tévedés, hogy mindig ott lettem volna. Ebből az akcióból igyekeztem magam kivonni. Néha a feleségem volt máskor is a „szállító”, nem egyszer viszont „maga” Ara-Kovács Attila. Mindenesetre kissé erős és igaztalan, hogy a Vargától előbb idézett szövegre Molnár János – reám utalva – így reagál: „Nem az, hogy nem tud, áthárítja a nyilatkozást Arára.” A feleségemnek és nekem semmiféle anyagunk nem került Vargához. Azt sejtettem, hogy Ara-Kovács Ellenpontok-számokat is odavitt. De nemcsak a leckekönyve, a fényképei és a naplója, hanem a Beszélő számai, a lengyel szamizdatokról nem is beszélve, mind az ő tulajdonát képezték. Varga úgy véli, hogy a mieink voltak, pedig minékünk nem voltak a birtokunkban ilyen kiadványok. Ha az odavitt csomagokba már elvből sem néztem bele, pontos ismeret híján, csak sejtésekre alapozva, miért éppen nekem kellett volna *Az egyetlen* című könyv *Kérdezőjének* beszélnem a tartalmukról?

Első pillanatban mindenképpen rosszul esett, hogy Varga Gábor a szekusok kérdésére mindjárt megmondta, hogy Csaba fiam még vasárnap elkerékpározott hozzájuk, és elmondta, mi történt nálunk. Varga érvére, hogy hiszen tudvalevően figyelik a házukat, az egyik szemben levő szomszédjukat valósággal rájuk állították, igazat kellett neki adnom. De eltöprengtem, hogy ha én előre, idejében végigfuttatom ezt, akkor nem gondoltam volna-e meg jobban, hogy megkérjem-e erre az útra a fiamat, aki nem sokkal korábban töltötte a tizenötödik évét. Tény viszont, hogy az általa vitt értesítés nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Varga igyekezett eltüntetni az Ara-Kovácsstól származó anyagokat, és ez sikerült is a két nap múlva nála is megrendezett házkutatásig. Csaba fiam küldése persze azt is szolgálta (hiszen az Ellenpontokat nem ismerő Spaller Arpádékhoz is beugrott), hogy lehetőleg köztudottá váljék, mi történik velünk.

Nagy meglepetéssel olvastam Molnár János könyvében, hogy Varga Gábor szerint én vittem el neki olvasásra az Ellenpontok ötös és hatos számát, és kikértem róla a véleményét.

Amikor november 8-án elibem tették Varga Gábor nyilatkozatát arról, hogy én egyszer említettem neki az Ellenpontokat, egy pillanatra sem jutott eszembe, hogy én valóban beszéltem volna vele a szamizdatról, pedig akkor még igazán kevés idő telt el a két állítólagos esemény között. Bennem az volt, mint ami Tőke Csabával is, aki volt olyan jó barátom, mint Varga, de éppen a védelmében soha nem említettem volna meg neki a szamizdatot. Ez Vargára is érvényes, hiszen volt neki elég baja évekkal azelőtt a szekuval. Valójában nem tartottam etikusnak, hogy Ara-Kovács az akkori precedens ellenére Vargához viszi az elrejtendő anyagait.

Nem egészen kizárt lélektani lehetőség a „feledékenységemre” az, hogy halálosan biztos voltam: Varga nem beszél a folyóiratról senkinek, tehát ha jár is a kezében, nem fog tudni róla, mintha számára nem is létezne. Végül is magamban kizártam az információk tőle való kiszivárgásának a lehetőségét. Ennek ellentmond azonban az, hogy a feleségének, Tavaszai Hajnalnak mind erkölcsi, mind intellektuális lényében kevésbé bíztam, ezért rá a férjéről mondottak nem érvényesek.

A legvalószínűbb az, hogy a nekem tulajdonított Ellenpontok számokat Varga az én odafigyelésem, és ezért tudomásom nélkül Ara-Kovácsától kapta, de hozzám kapcsolta. Szinte bizonyos, hogy a szamizdatról szóló véleményét is Ara-Kovácsnak mondta, nem nekem. Rossz memóriájának bizonyítéka: Molnár Jánosnak azt állította, hogy a folyóirat számait mind elégette az udvaron, miközben Ágoston Vilmos szerint azokat ő a kocsijával még idejében elvitte Marosvásárhelyre (lásd 120. o.)

Ez azt jelenti, hogy Varga Gábor állításai nem állnak biztos lábakon, és az is bizonytalan, miért „vallotta” be, hogy én az Ellenpontok egyik számának ismeretéről beszámoltam neki azon a nyúlketreceinknél kikötő látogatásukon. Nyilatkozatát azon a keddi napon (1982. november 9-én) a Nagy Bélával együtt bemásoltam mint igazat az én vallomásomba. Nekem szinte mindegy volt, mert addigra már beismertem, hogy járt nálam a szamizdat három száma. Probléma csak abból lett, hogy Nagy Béla négyről írt (valóban ennyit adtam neki kölcsön), mert ezt ki kellett magyaráznom a szekusoknak.

Csizmadia György

Erős társadalmi érdeklődésű fiatalembernek ismertem. Érszemjében tanított történelmet és földrajzot. Gyakran látogatott hozzánk. Megesett, hogy azt javasolta, kezdjünk már valamit az erdélyi magyarok érdekében. Ilyenkor mindig gyorsan közbevégtam, mert a lakásunkat nem tartottam lehallgatásbiztosnak. Felvetésére azt válaszoltam, hogy most a kulturális megmaradásunk a fontos, de maradjunk lélekben készen a cselekvésre, mert a helyzet megváltozhat, és egyszer talán új lehetőségek nyílnak. Aztán más tárgyra tértem.

Tőle hallottam először azt, hogy a hetvenes évek elején a történelemtanárok bukaresti továbbképző tanfolyamán arról beszéltek oktatóik, hogy a magyarok ottléte veszélyt jelent Románia számára. A velünk szembeni sovinizmussal szinte naponta találkozhattunk, de azt nem gondoltam, hogy a románok ily mértékben ellenségnek tekintenek minket.

Csizmadia György az *Ellenpontok* megjelenésének idején mondta el, hogy a színmagyar Érszemjébe román rendőrt helyeztek, és annak a gyermeke miatt román osztályt indítottak az iskolában. A cél érdekében a magyar szülőket szinte fenyegetően győzködték, hogy írassák oda a gyermekeiket. Volt, akit sikerült erre rávenni. Lám, így is kezdődhet egy iskola – és egy falu – elrománosítása. Ezt a hírt legszívesebben betettem volna a folyóiratunk *Állítólag...* rovatába, de attól tartottam, hogy rájönnek, kitől érkezett hozzánk. Ezért lemondtam a közléséről.

Néhány *Ellenpontok*at kölcsönadtam Csizmadianak. Rossz lelkiismerettel tettem, és mindig is sajnálni fogom, hogy a szekuritátén írt végső vallomásomba róla is és Takács Ferenc Lászlóról is (aki ugyancsak kapott tőlem a lapokból) ezt a tényt beírtam. De nem véletlenül tettem. Az történt ugyanis, hogy Ara-Kovács Attila hetekkel korábban közölte velem azt az értesülését, mely szerint e két ember környezetében terjed az Ellenpontok olvasásának a híre. Arra gondoltam, hogy ha ezt Ara-Kovács visszahallotta, akkor az állambiztonsági szervek (a szeku) talán még inkább értesülnek róla. A további lapkölcsonzést azonnal abbahagytam, mert így valószínűleg védettebb lesz Nagyvárad, a szamizdatunk előállítási helye. Ha egy olvasót azonosítanak a szervek, csak vissza kell menjenek a kölcsönzési láncon, és máris benn vannak a „szerkesztőségünkben”.

Amikor a szeku ránk csapott, a vallatás kötélhúzásai során eléggé megfejthettem, mi az, amit pribékjeink tudhatnak. Valószínűtlennek tartottam, hogy ismeretlen számukra az, aminek a híre e két emberrel kapcsolatban hozzánk visszajutott. Négy nehéz nap után már el tudtam képzelni, hogy a velük kapcsolatos tagadásom miatt esetleg újrameződik velem.

A kérdésre, hogy vajon ők tovább adták-e másoknak a lapunkat, azt válaszoltam: nagyon kétlem, hogy ezt meg merték volna tenni.

Csizmadia György azon töpreng, hogy vajon miért mondtam be őt? A válasz ott van a Molnár János könyvében a 78. oldalon. Diószegi Erika, Gyuri hajdani egyetemi kollégája a váradi nyomdában dolgozik és kölcsönkapta ő is az Ellenpontokat. Ezt megtudhatta Szilágyi Teréz, aki ugyanott dolgozott, és akkor Ara-Kovács Attila barátnője volt. Ara-Kovács ezért mondhatta, hogy a nyomdában olvassák azt az Ellenpontokat, amelyet én Csizmadiának adtam kölcsön. Szavai úgy hangzottak, mintha ezt sokan tették volna. Ezért tűnt nekem ilyen veszélyesnek a hír.

Mikor Csizmadia György megkérdezte, miért írtam utolsó vallomásomban róla a szekun, nem mondhattam neki: mert tartottam attól, hogy illetéktelenek is megtudják, hogy te is odaadtad másoknak. Úgy tartottam, hogy Romániában erről a lehallgatások miatt sem szólhatok, de azért sem, mert ha megkérdezik tőle a szekun, miről beszélünk, esetleg elmondja, vagy beadják neki, hogy tőlem már tudják, és emiatt kerül majd kellemetlen helyzetbe. Varga Gábornak a nyúlketrecnél folytatott beszélgetésről szóló kevéssé meggondolt nyilatkozata is óvatossá tett.

Röviden: szóba sem kerülhet köztünk (nyilván mással még kevésbé), hogy ismerőseinek továbbadta a lapot, nehogy valamilyen módon magam is elősegítsem, hogy azt a szeku megtudja. Lehet, hogy ez csak egy szépségflastrom az ezzel kapcsolatos vallomásomon, de Takács Ferenc László esetében is magamra róttam.

Teljesen alaptalan tehát Csizmadia Györgynek az a vélekedése, hogy azt hittem volna, hogy miattuk buktunk le, amihez Takács Ferenc László hozzátette, hogy kettejüket tartottam volna a „gyenge pontnak”. Nem tartottam viszont lehetetlennek, hogy az állambiztonság némi információt szerezhetett azokról, akiknek a lapunkat kölcsönadták.

A Csizmadia családdal jó kapcsolatunk volt, bár mi sohasem jártunk náluk. (A lakcímüket sem tudtuk soha – mindmáig.) A feleségét, Lucit (olv. Lucsi) „elrománosodása” (233. o.) ellenére származása alapján inkább görögnek tartottam. Egyébként két kislányuk magyar iskolába járt, ami bizonyos arra, hogy minden sovinizmus távol állt tőle. Hogy megbízhatatlan lenne, az soha eszembe nem jutott. Csizmadia Györgynek a vallomásom okáról való találgatásai közé tehát ő is tévesen került.

Valamikor 1983. május elején Gyuriékkal kirándultunk a Várad melletti Püspökfürdőbe. Szép idő volt, beszélgettünk, énekeltünk – Lucival azokat a dalokat is, amelyeket egyetemista koromban román kollégáimtól tanultam. Hálás voltam nekik, mert a szeku novemberi eleji meghurcolása óta először éreztem magam felszabadultnak.

Az állambiztonsági szervek rögtön megtiltották nekik, hogy velünk kapcsolatot tartsanak. Nem tudom, Csizmadiát csak a párttagsága vagy az állása elvesztésével is fenyegették, ha nem tartják be ezt az utasítást. A feleségemmel együtt sajnáltuk, hogy nem találkozhatunk többé velük.

Azon év májusának második felében zárták le az Ellenpontok-ügyet. Mindenkit, aki egy kicsit is érintett volt az Ellenpontok-ügyben, egy Bukarestből érkezett szekus elé rendelték. Mint Csizmadia György mondta, neki és Nagy Bélának, vagyis a párttagoknak nem kellett ekkor nyilatkozatot írniuk. Téves viszont az az értesülése, mely szerint mindazok, akiknek ezt meg kellett tenniük, egy olyan passzust is bele kellett foglalniuk, hogy „amennyiben találkoznak hasonló mozgalommal, azonnal jelentik”. Tudomásom szerint mindenkinek azt kellett megfogadnia, hogy nem tesz (többé?) semmit a román állam ellen. Mivel mi (a feleségem és én) már Magyarország felé igyekeztünk fordítani a szekerünk rúdját, ezt azzal kellett kiegészítenünk, hogy ilyet akkor sem teszünk, ha külföldön fogunk élni. Bizonyos, hogy mi ennek a társaságnak a tagjaitól nem értesültünk olyan nyilatkozatról, amely valamely esetre vonatkoztatva a (fel)jelentés ígéretét tartalmazta volna.

Csizmadia György 1976-ban végezte el az egyetemet, és tanári pályáját ebben az évben kezdte el Érsemjénben. Az egyetlen című könyvben a Molnár János vele készült beszélgetésekor elmondja, hogy 1983-ban az addig évenként megújított szerződését nem hosszabbították meg, és így akkor összel munka nélkül maradt (234. o.). Az állambiztonsági szervek tanfelügyelőségi beavatkozására utal, tehát feltételezhetjük, hogy az Ellenpontok elolvasása miatt veszítette el állását. Valószínű, hogy ebben a szekusoknak adott karakán válaszai is szerepet játszottak (lásd a 77-78., valamint a 233-234. oldalakat). Az érdeklődőt megzavarja viszont például a 2000-es Erdélyi magyar ki kicsoda kötetnek az ő életpályájáról szóló része: „1976-85: az érsemjéni iskola történelem-földrajz szakos tanára. 1985-86: a nv.-i 15-ös sz. iskolában tanít történelmet, 1986-90: a diószegi iskola földrajz és mezőgazdaságtan tanára, 1990-től a nv-i Mihai Eminescu Lic. tanára.”

Kár, hogy Molnár János kötetében, melynek beszélgetései már a kommunizmus bukása után, 1991-92-ben készültek, Csizmadia György nem szól arról, hogy ha szerződését az Ellenpontok miatt nem hosszabbították meg, miként folytathatta mégis Érsemjénben a tanítást egészen 1985-ig?

Takács Ferenc László

Valójában úgy lenne pontos, ha idősb Takács Ferenc Lászlónak nevezném, mert a fiát is pontosan ugyanígy hívják. A magánéletben ez úgy oldódik meg, hogy az apát Ferinek, a fiát Lacinak szólítják.

Miután 1982. november 11-ére, csütörtökre virradóra a szekuritátén megírtam az Ellenpontokkal kapcsolatos vallomásom utolsó – és általam immár végérvényesnek tekintett – változatát, értesítenem kellett Takács Ferencet és Csizmadia Györgyöt, hogy én a szekun elmondtam: kölcsönadtam nekik a folyóirat néhány számát. Egy kedves ismerősünket, Kovács Erzsébet tanárnőt kértem meg (egyébként ő is kapott tőlünk olvasásra Ellenpontokat, de ez nem szivárgott ki), hogy értesítse Takácsot, az pedig Csizmadiát a történekről, hogy számoljanak a szeku érdeklődésével.

Takács Ferencet november 15-ére, hétfőre rendelték be kihallgatásra az állambiztonsági szervek, és – mint Molnár Jánosnak elmondta (lásd 225. o.) – előző nap eljött hozzánk. Bennem ugyan úgy maradt meg, hogy tőlünk egyenesen a szekura ment, tehát hétfőn lett volna nálunk, de ennek nincs igazi jelentősége. A fontos az, hogy akkor mondtam el neki a szekun átélt eseményeket. Idéztem a vallomásomat arról, hogy mit írtam én az Ellenpontokba, köztük említettem természetesen a Ion Lăncrănjă (olv.: lönkrönszán) magyargyűlölő könyvéről szóló *Démonidézés* című esszét is, amely Takács tollából származott. Ekkor nyilván szó sem esett arról, hogy én ezt átvállaltam volna, mert biztosak lehettünk abban, hogy a lakásunkat lehallgatják, csak beszámolómban egyszerűen beiktattam az én írásaim sorába. Az volt az érzésem, hogy egy kicsit meglepődik rajta. Azt is elmondtam, hogy a neki kölcsönadott folyóiratpéldányokról megkérdeztek, vajon ő továbbadta-e azokat másoknak, de én ebben igencsak kételkedtem.

Arról – éppúgy, mint Csizmadiával – nem volt szó Takáccsal sem, hogy a továbbkölcsonzésről Ara-Kovácsról származó hír készített annak beismerésére, hogy odaadtam nekik a lapot. Ezt Takácsnak valószínűleg csak valamelyik magyarországi találkozásunkon vagy svédországi látogatásakor mondtam el.

Az említett vasárnapi (vagy hétfői?) beszélgetésünk igen jó hangulatban telt, és én nagy elismeréssel adóztam Ferinek a szekuhoz való vidám készülődése miatt. Bátor embernek éreztem, és a múltja miatt is annak tartottam, hiszen 1956-ban tizenöt évesen egy olyan diákcsoport vezetője volt, amely Nagyváradon a magyar forradalom szellemében készült röpcédulákat terjesztett, és segíteni szeretett volna a szabadságharcosoknak. Eltervezték például, hogy a Magyarországra történő csapatszállítások akadályozására esetleg felrobbantják a Sebes-Körösön átívelő vasúti hidat. A forradalom bukása után a további tevékenységüket értelmetlennek tartotta, és kilépett a szervezetből. A hatóságok vártak, míg nagykorú nem lett, csak 1960-ban csaptak le rá, és ítélték el tizenöt évre. Négy év múlva – mint több mást is – kiengedték. Ezután végezte el a román-magyar szakot az egyetemen.

Az Ellenpontokkal való kapcsolata azonban megváltoztatta az életét. Későbbi találkozásaink-beszélgetéseink során sem maradt ez titok, de legegységelműbben 1956. - *A vélt szabadság ára* című dokumentumfilmből derült ki számomra, amelyet Páskándiné Sebők Anna készített 2006-ban a román kommunista hatalom üldözöttével. Takács együtt raboskodott a Duna árterületén elnyúló egyik óriásszigeten Páskándi Géza íróval.

A filmben a kettőnk barátságának kialakulásáról beszélt, majd arról, hogy én voltam az, aki őt belevitte az Ellenpontokba.

Ez úgy történt, hogy a Lăncrănjă-könyv (Vallomás Erdélyről – románul: Cuvînt despre Transilvania) megjelenésekor megkérdeztem, nincs-e kedve írni róla. Én eljuttattam egy folyóirathoz, amelyben megjelenhet. Egy szó sem esett köztünk arról, hogy hol. Mikor az Ellenpontok harmas számába betettük, megmutattam neki a lapot. A reá gyakorolt hatást egy 2007-ben írt leveléből kezdtem megérteni: „Most utólag elmondhatom, hogy azt hittem, valamelyik magyarországi laphoz fogod elküldeni az írásomat, esetleg a Párizsi Magyar Füzetekhez (...) Mikor megmutattad az Ellenpontokat, világos volt számomra, hogy le fogtok bukni, és veletek én is.” És idemácsolok

ugyaneből a levélből egy kulcsmondatot, amely világossá teszi, hogy a továbbiakban miért érezte olyan szörnyűnek Erdélyben (pontosabban Romániában) élni: „Számomra az volt a fontos, hogy az Ellenpontokban való közléssel ismét elkövettem valami olyant, amiért ismét elítélhetek volna. És az, hogy ez az ügy új fordulatot jelentett életemben. A szeku ismét rám feküdt...”

Persze, mind tudtuk, hogy ránk fognak akadni. A feleségem is, Szöcs Géza is, és biztosan más résztvevők is meg voltak erről győződve. Egyedül Ara-Kovács Attila hangoztatta, hogy soha nem fognak megtalálni minket, mert a szeku egy pancser társaság. Amikor végül mégis ránk csaptak, valami olyasmit mondott, hogy vak tyúk is talál szemet. Én határozottan meg voltam győződve, hogy tevékenységemért, különösen a Programjavaslat és a Memorandum megírása miatt börtönbe fognak zárni. De nem volt még börtöntapasztalatom. Takácsnak volt, és hiába telt el azóta annyi idő, a régmúlt emlékei valószínűleg feléledtek benne. Én ezzel nem számoltam, és az sem fogtam fel, hogy az '56-os dolgai és azt követő lecsukatása után – hiába telt el annyi idő – őt a román államhatalom visszaesőnek tekintheti. Bár azt ma sem értem, hogy ha az állambiztonsági szervek előtt a magam nevét adtam az ő cikkéhez, és ha perre kerül a sor, nyilvánvaló, hogy a bíróság előtt is hasonlóképpen vallottam volna, hiszen ez nem volt igazán tét; az ő Lăncrănjáról szóló írása szelíd mű volt az én nem egy írásomhoz viszonyítva. Miért várta akkor érte a büntetést?

Nem sokkal azután, hogy 1982-ben a novemberi vallatások a szekun befejeződtek, összetalálkoztam Tőke Csabával, a váradi Fáklya napilap újságírójával, aki közös barátunk volt Takács Ferencsel. Amikor összefoglaltam neki az állambiztonsági szervekkel töltött idő eseményeit, és elmondtam, mit vallottam, Csaba hozzátette, hogy tudja, olyat is vállaltam, amit mások cselekedtek. Ezt olyan elismeréssel mondta, mintha az Ellenpontok anyagainak a feléért vállaltam volna a felelősséget. Meglehetősen zavarba jöttem, mert nem találtam időszerűnek azt, hogy akkor és ott tisztázzuk: én csak a Takács írását vallottam a magaménak, ami természetes volt, ha az én biztatásomra írta, anélkül, hogy tudta volna, miben jelenik meg. Az igazság az, hogy utólag sajnáltam, miért nem osztottuk szét egymás között a másoktól származó megjelent írásokat akkor, amikor Ara-Kováccsal és Szöcs Gézával megegyeztünk, hogy amennyiben szükséges, hárman vállaljuk az egészet.

Emigrálásunk után ritkán és mindig rövid időre mentünk vissza Nagyváradra, ahol így az otthon maradtakkal hiányosakká lettek a kapcsolataink. Ezért csak húsz évvel az Ellenpontok megjelenése után, tehát 2002-ben futottunk össze az utcán Fábrián Sándor költővel és orvossal. A néhány perces beszélgetésben nem mulasztotta el ő sem megjegyezni, hogy én hajdanán nem csak a magam részét vállaltam az Ellenpontokból. Felvetődött bennem, hogy vajon hogyan lettem én a váradi szekuügyek némileg mitikus személye?

Mára szinte tisztázandó kérdéssé vált bennem: vajon nem Takács Ferencről tudta meg néhány ember annak az egy írásnak a történetét? Talán elég volt, ha csak Tőke Csabának referál róla. Vajon hogyan terjednek ezek a hírek? És ha nem terjedtek is, vajon Takács nem tartotta-e lehetségesnek, hogy az általa mondott, bűvópatakként terjedő információ a szekunál esetleg a felszínre bukkant? Ha ez valóban megtörtént, akkor kiütöközhetett a hatóságok magatartásában, de enélkül is rombolhatta az érintett közérzetét.

Persze mindez kapcsolatban lehetett a szekurítate lehallgató berendezéseivel is.

Az 1956. – A vélt szabadság ára című filmben Takács Ferenc így vall a szamizdattal kapcsolatos kihallgatások utáni időről: „Ettől kezdve – ez 1982-ben volt – igen megnehezedett az életem. Mindenképpen bogot, kerestek valamit, hogy fel lehessen ellenem lépni. Ez egy nagyon kellemetlen valami volt. A szülőket hívták, a gyerekeket hívták, tehát mindenképpen valamit akartak velem találni, ugye. (...) A magyar órákat elvették tőlem, és csak román óráim voltak. Nem bírtam már azt a nyomást. A kollégák félték tőlem. És én is féltem. Félttem attól, hogy agyonütnek. Tehát nem attól, hogy elítélnek, letartóztatnak, hanem egy idő után már nem mentem sötétben az utcára. Tehát nem mertem már kimenni az utcára, mert féltem, hogy belém kötnek valami részegek, leütnek, és a rendőrség nem fogja megtalálni a tetteseket. (...) És ez a periódus sokkal rosszabb volt, mint a börtön...”

Ebben a periódusban Romániában több magyar ellenzékit is halálos „véletlen baleset” ért. Én Magyarországon, majd Kanadában és Svédországban nem éltem a terror légkörében, de mindig igen figyelmesen mentem át az úttesten, Montrealban pedig vigyáztam, hogy ne álljon mögöttem lehetőleg senki, amikor a metró szerelvénye befut az állomásra. Lehetséges, hogy ha Nagyváradon maradunk,

magam is fenyegetve éreztem volna az életemet, akár Takács Ferenc, de a félelem talán nem hatolt volna olyan mélyen belém. Hiszen azt a tapasztalatot, hogy cellába zárnak, végül is elkerültem.

Most mélyen sajnálom, hogy Takácsból „kiprovokáltam” egy írást, és hogy azt betettük az Ellenpontokba. Volt még olyan barátom, akitől – ugyancsak a közlési hely megnevezése nélkül – a véleménye megírását javasoltam, de ő elhárította a kérést. Végül is ki-ki maga kell eldöntse, mi az, ami számára vállalható.

Azt is sajnálom, hogy a szekun nem hallgattam a lap Takács Ferencnek való kölcsönadásáról, mert talán téves helyzetmegítélés miatt tettem ki őt az ebből eredő beidőzésnek. Arra már nem emlékszem, hogy Ara-Kovács a hegyközcsatári iskolát vagy csak Takács nevét említette az Ellenpontok olvasásáról halott hír kapcsán, de az eredete teljesen egyértelmű volt. Takács téved, amikor az említett magánlevélben úgy véli, hogy Ara-Kovács ezt csak hazudta. A konspirációhoz ugyanis hozzátartozott, hogy ne említsük annak a nevét sem, akinek megmutattuk a folyóiratunkat. Ara-Kovács nem tőlem, hanem a hír forrásától tudta meg, merre járt a kölcsönadott lap. Ezért volt feltételezhető, hogy ha mi megtudtuk, éppígy megtudhatta a szeku is.

Egyébként Ara-Kovácsnak Molnár János könyve 75. oldalán található kijelentése, miszerint az Ellenpontok terjesztése bárkinek is meg lett volna tiltva, ostobaság. Hiszen éppen ő írta azt a szöveget, amely minden példány fedőlapján megtalálható, és így végződik: „kérjük, olvassák és másokkal is olvassassák el e folyóirat számait”. Persze, amikor már második helyről jött vissza a hír, akkor megtárgyaltuk Ara-Kováccsal, és úgy döntöttünk, hogy Nagyváradon inkább ne kölcsönözzünk. Ez nem tiltás volt, hanem kölcsönös egyetértés. Kár volt Molnár János előtt a főnököt játszania velem szemben. Ez is mosolyogtató: „Legfeljebb Gézának volt megengedve, hogy saját körében terjesszen.” A közös megegyezés alapján Szócs Gézának nem megengedett dolog, hanem *feladata* volt a terjesztés.

Ide kapcsolódik egy eset. 1982 decembere lehetett. Király Ernő ügyvéd nálunk volt, és amikor kikísértem (emlékezetem szerint az ő kérésére), még egy darabig vele tartottam az utcán. Ekkor arról beszélt, hogy Takács Ferenc egyik hegyközcsatári kolléganője, T. Enikő társaságban azzal dicsekedett, hogy olvasta az Ellenpontokat. Meghallgattam, de nem találtam reagálnivalót rajta. Inkább arra gondoltam, vajon honnan vette ezt a hírt a váradi ügyvéd? Úgy éreztem, hogy elbeszélésében van valami provokatív. Mikor (Románián kívül) Takácsnak ezt elmondtam egyszer, azt válaszolta, hogy ő nem adta oda ennek a kolléganőnek a szamizdatot.

Azt tudtam, hogy hány évre ítélnék bárkit a földalatti folyóirat megjelentetése és a benne közölt írások miatt. Az akkor érvényes büntető törvénykönyv (*Codul penal al Republicii Socialiste România*, Politikai Kiadó, Bukarest, 1968) a '82 november 7-i házkutatáskor ott volt az íróasztalunkon, és Raț (olv.: rác) őrnagy nem mondott nekem újat, amikor felkapta, és felolvasta a rám érvényes 166. számú cikkelyt: „A szocialista rendszer megváltoztatására irányuló vagy az állam biztonságát veszélyeztető propaganda vagy bármely erre irányuló cselekmény 5-től 15 évig terjedő börtönnel és bizonyos jogok megvonásával büntetendő” (saját fordításom – T. K. A.).

Azt is tudtam, hogy ha valakinek egy ilyen szamizdat a kezébe kerül, és nem jelenti az állambiztonsági szerveknek, a szekura citálhatják érte, számon kérhetik rajta, és nem megbízható személynek nyilváníthatják. Az azonban eszembe sem jutott, hogy esetleg büntethető is lehetne ezért. Hiszen átnéztem a törvénykönyvet, és erre vonatkozó cikkelyt nem találtam benne. Takács Ferenc azonban a már említett, 2007-ben kelt velem vitázó levelében azt írta, hogy az említett dokumentumfilm készítése idején eszébe sem jutott az, hogy én a szekunál elmondtam, járt az ő kezében az Ellenpontok, de „...ha olvastam és nem jelentettem – a fel nem jelentés szintén börtönbüntetéssel büntetendő.” Majd hozzátette: „Esetemben súlyosabban, mert visszaeső vagyok.”

E kijelentése miatt megkértem egy Erdélybe utazó barátomat, kérdezze meg egy ottani neves magyar ügyvédtől, hogy ilyen esetben milyen jogszabály volt érvényes 1982-ben. A válasz: Nem volt olyan törvény, amely erre börtönbüntetést írt volna elő, de más törvényszegésekkel összekapcsolva súlyosbíthatta az ítéletet.

Magyarán: egy kirakatperben az „ellenséges” olvasmány nem jelentése is jelentőséggel bírhatott.

Az idézett Büntető Törvénykönyv 170. cikkelye szól a bejelentés elmulasztásáról: „A 155-165. és a 167. cikkelyekben említett büntetendő cselekmények elkövetése azonnali bejelentésének elmulasztása 2-től 7 évig terjedő börtönnel büntetendő” (saját fordításom – T. K. A.).

Mint látjuk, a ránk, szamizdatkészítőkre vonatkozatható 166. számú cikkelyben említett törvénysértés bejelentésének elmulasztása nem is szerepel a büntetendő be nem jelentések között.

Mielőtt eljöttünk Erdélyből, arra biztattam Takács Ferencet, hogy írja meg 1960-as letartóztatásának és elítéltetésének történetét, valamint a börtönélményeit is. Egyszer aztán üzent, hogy az első rész már készen van. Bollobás Enikő révén (elég sok említés esik róla Molnár János könyvében) megismerkedtem Karikás Péterrel (Karikás Frigyes néhai kommunista író fiával), aki a külügyben dolgozott, és így a határnál nem kutatták át. Ő vállalta, hogy elhozza Takácsnak a *Szemüveg mögött* című írását, ha valaki eljuttatja nagyváradi rokonaihoz. Ernszt Árpád, korán elhunyt budapesti jó barátomat (Varga E. Árpád néven Erdély kitűnő demográfusa volt) kértem meg, hogy utazzon oda, és Nagyváradon Takácséktól abba a másik lakásba elvigye a kéziratot.

Én legépeltem magamnak, majd Csoóri Sándornak adtam oda. Akkor már vártuk, hogy megjelenjen a nemzeti írók és politikusok régóta tervezett lapja, a Hítel. Itt közölték 1989-ben aztán, íróját akkor még Várad Ferencként nevezték meg.

Még kétszer gépeltem le, de már nem közlés, hanem Takács Ferencék Magyarországra való telepedése elősegítésének a reményében. Két ízben is dossziét készítettem Takácsról rövid életrajzzal, ehhez csatoltam a *Szemüveg mögött*, valamint az Ellenpontokban megjelent *Démonidézést* is, amely – mint tudható – Lăncrănján förmedvényéről szólt.

Az első dossziét Göndör Péterem keresztül küldtem el Aczél Györgynek. Göndörrel szintén Karikás Péterem keresztül ismerkedtem meg, az MSZMP budapesti székháza (a „fehér ház”) kulturális osztályán dolgozott, és érdekelt az az anyag, amely az erdélyi magyarokat ért azon zaklatásokról és jogsértésekről szólt, amelyeket nem tehattünk be az Ellenpontokba, mert szenvedői könnyen azonosíthatók voltak. Ha Romániában közöljük mindazt, amit a fejemben összegyűjtöttem, őket valószínűleg meghurcolják, bennünket pedig esetleg hamarabb elkapnak.

A Göndörrel küldött dossziéra választ nem kaptam. Kísérletemet arra alapoztam, hogy Aczél ismert engem. Egyrészt ő bólintott, amikor Csurka István elment hozzá 1983 decemberében, hogy a magyar állam fogadjon be bennünket. Másrészt amikor Knopp András, Aczél jobb keze, az ellenzék jó ismerője (akkoriban írt egy részletes jelentést róluk) – ismét csak Karikás Péterem keresztül – jelezte, hogy találkozni akar velem (még azt hittem, hogy segíteni akar valamiben, mint Ara-Kovács Attilának, de kiderült, hogy esetemben csak pofavízit volt), beszélgetésünk idején egy negyedórára Aczél is bejött hozzánk.

Aczél György nemsokára a magyarországi kultúra mindenhatójának a pozíciójából az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének a főigazgatói tisztségéig bukott. Ott felhívtam, és megbeszéltem vele egy rövid találkozót, amelyen Takács Ferenc helyzetéről beszéltem, emlékeztettem a régebben róla beadott dossziéra (nem emlékezett rá, valószínűleg meg sem kapta), és átadtam az újabb, az előbbivel azonos összeállítást.

Bizony, befolyásos ember kellett volna ahhoz, hogy történjen valami a Takácsék érdekében, nem én. Végül elégük volt Romániából, és a Feri felesége révén kivándoroltak Izraelbe. Amikor Kelet-Európában (legalábbis hivatalosan) megszűnt az idegen uralom, a család három tagja – mindegyikük külön utakon – hazajött Magyarországra.

Id. Takács Ferenc László hamarosan a Teleki László Alapítvány Dunatáj Intézetének munkatársa lett, amelyet jó ismerőse, Molnár Gusztáv vezetett. A Határon Túli Magyarok Hivatalának létrejötte után ott kapott állást, tudtommal Csoóri Sándor élettársának, Balogh Júliának a támogatásával. Feri főtanácsosként ebben a hivatalban dolgozott a nyugdíjazásáig.

Bollobás Enikő

Nevét sokszor említik Molnár János könyvében, de mindössze két momentum fontosabb közülük. Az egyik az, hogy 1982 októberének végén Szöcs Gézával meglátogatták Tökés Lászlót Désen (131, o.), amikor is a szeku – mint bebizonyosodott – minden lépésüket fényképezte, és az autójukba lehallgatót szerelt (68. o.). A másik momentum november elsején, Nagyváradon történt, a mi lakásunkban. Ekkor Bollobás Enikő, az angol nyelv és irodalom egyetemi tanára, aki segített a Memorandum és a Programjavaslat lefordításában, valamint a helsinki értekezlet madridi utókonferenciájára való kiküldésében, fölvetette, hogy ezek a dokumentumok hitelesebbek lennének, ha megnevezett személyek állnának mögötte. Ezért azt javasolta, hogy Ara-Kovács Attila, Szöcs Géza

és én vállaljuk nyíltan őket. Az eddig említetteken kívül a feleségem, Ilona és egy másik magyarországi vendégünk, Rékasi János is jelen volt. A *Budapesti beszélgetés 1986* című dokumentumban Ara-Kovács Attila összefoglalta a lényegét: „Mindenki azt mondta, hogy vállaljuk, kivéve engem.” (59., 116. és 135. o.)

Pedig mennyivel egyszerűbb lett volna, ha a hat nap múlva tartott váradi házkutatások után azt mondhattuk volna a szekusoknak, hogy igen, mi csináltuk. És ha még akkor hétfőn gondosan elosztottuk volna, hogy hármunk közül ki mit vállal magára az Ellenpontok egész anyagából. Mindnyájan sokkal sértetlenebb emberi méltósággal vészeltük volna át a vallatás napjait, hiszen a szekus durvaság a beismerést akarta kicsikarni. Ez mindenekelőtt esetben lett volna így. Nem lett volna módomban tévesen azt hinni, hogy Ara-Kovácsot és Szőcsöt éppúgy bántalmazzák és kínozzák, akár csak engem. De ezt hittem, és így szégyelltem volna, hogy az „egyenlő esélyesek” között én legyek az első, aki azt mondja: igen, a mi művünk az Ellenpontok folyóirat. Mert közben tudtam, hogy előbb-utóbb – idejük volt – úgyis kiverik belőlünk a beismerést. Napokig azt hittem: van esélyem arra, hogy a bevallásban legalább a második legyek.

Bollobás Enikő végül is kimaradt azok közül, akik *Az egyetlen* című kötetben megszólalnak. Az anyaggyűjtés idején neki diplomáciai feladatai voltak, és nem tartózkodott Magyarországon. Molnár János így ír erről: „Mint a washingtoni magyar követség második emberével – elfoglaltsága miatt – csak nehezen és sokára sikerült kapcsolatot teremteni. Ígéretet tett arra, hogy amennyiben ideje lesz, válaszol a magnószalagra mondott s Washingtonba elküldött kérdéseimre. Válasz a szöveg véglegesítéséig, '92. március 14-ig nem érkezett.” (278. o.)

A hiányt egy dokumentumfilmből kíséreljük meg pótolni (ELLENPONTOK – fejezetek egy szamizdat történetéből – 2001, rendező: Seregi Zoltán), amelyben így vall az Ellenpontok nyolcas számáról, illetve a benne megjelent két fontos dokumentumról:

„Nem tudom, hogy ki hozta át. Én kézhez kaptam ezt mondjuk szeptemberben, akkor letisztáztam, rendbetettem, és egy éjszaka átadtam egy könyvben Frank Starbucknak, aki az amerikai kultúrattasé volt akkor. És egyrészt megkértem, hogy nagyon szépen fordítsa le, amit megígért. Másrészt kértem, szóljon, ha elérkezettnek látja az időt azon három személy nevének a nyilvánosságra hozatalához, akik vállalják ezeket a beadványokat.”

A „rendbetettem” minden bizonnyal azt jelenti, hogy „lefordítottam”, az amerikai attaséhoz intézett kérés pedig az angol szöveg finomítására, minőségének javítására vonatkozhatott. Abból, hogy a Memorandumot és a Programjavaslatot hárman (Ara-Kovács, Szőcs és én) nyíltan vállaljuk – mint az előbbiekből láttuk –, az Ara-Kovács vétője miatt semmi nem lett.

Bollobás Enikő személyes közléséből tudom, hogy az Ellenpontok lefordított dokumentumait Jerome Rothenberg amerikai költőbarátja vitte ki Nyugatra. Arról, hogy miként jutottak el a madridi illetékesekhez, kik és hogyan terjesztették mondjuk sajtóköri körben, milyen szerepe lehetett mindebben a Hámos László által vezetett Magyar Emberi Jogok Alapítvány (HHRF, Hungarian Human Rights Foundation) tagjainak, arról nincsenek ismereteim.

B. E. a filmen így folytatta:

„Én remélem, hogy részben a publicitás volt a védelmük. Tehát nagyon sok nyugati diplomatával és újságíróval beszélünk ezek alatt a hónapok vagy ezt követő évek alatt. El lehet mondani, hogy a Budapestre akkreditált diplomáciai körök nagyrészt tudtak arról, hogy mi folyik az Ellenpontokkal és az ellenpontosokkal. Megjelentek különböző cikkek a *Le Monde*-ban, a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*-ban és az *International Herald Tribune*-ban. Akit lehetett, mi mozgósítottuk ebben az ügyben.”

Végül a magyar állam magatartásáról beszélt:

„Elképzelhető, hogy a magyar államigazgatás is adott végül valamiféle védelmet a számukra. Az Aczél rezsim vagy az Aczél-féle kultúrhatóság nagyon ambivalens módon állt hozzá ehhez az egész üggyhöz, mert azt hiszem, azonosult végül is a románok álláspontjával, és amikor az Ellenpontokban nem kizárólag nemzetiségi témákról beszéltek, akkor talán úgy érezték, hogy az ellenük is irányul. De Aczélék a kettőt valahogyan szét tudták választani, és volt bennük egyfajta fenyegetettség, hogy valamennyire kiállnak értük. Ezért lehetett például Ara-Kovácsnak is állást szerezni, amit Knopp András tett, akit Karikás Péter közvetítésével kértek meg, vagy kértem meg erre. Ezért lehetett Tóthéknak átjönniük ide. Eleve Ara-Kovácsnak is azért lehetett átjönni ide. Ezért lehetett elmennem tárgyalni Kardos Györggyel a *Magvető* Kiadóhoz, hogy Szőcs Gézának a kötetét később megjelentesse. De érdekes módon itt ők már megvonták a határt, és azt már nem akarták, hogy Szőcs Géza átjöjjön ide...”

Apróbb észrevételek

A Budapesti Beszélgetés 1986 eredete

Molnár János a könyvében ezt írja: „*Ma már kideríthetetlen, hogy kinek a javaslatára, 1986. szeptember 18-ról 19-re virradó éjszaka Tóthék rózsadombi lakásán találkozott Ara-Kovács Attila, Szócs Géza, Tóth Ilona és Tóth Károly Antal, hogy magnóra mondják a lappal, a lebukással kapcsolatos élményeiket-émlékeiket. Ez közvetlenül Szócs Géza Romániából való távozása ('86. augusztus 31.) után jöhetett létre.*” (30. o.)

A kérdésre a válasz nem kideríthetetlen, mert nagyon jól emlékszem, milyen izgalommal jött hozzánk Ara-Kovács Attila és nagyon fontosnak tartotta, hogy ezt a beszélgetést megejtsük. Az indokaival én is egyetértettem, bár bennem nem kélt akkora nyugtalanság, mint őbenne.

Az Ellenpontok létrejöttével, szerkesztésével, sokszorosításával, illetve lebukásunk körülményeivel kapcsolatban gyakorlatilag semmiféle igazolási lehetőségünk nem volt. Mivel egy földalatti folyóirat készítői voltunk, minden segédanyagot szükségszerűen megsemmisítettünk, nehogy az állambiztonsági szervek kezében ellenünk felhasználható bizonyítékokká legyenek. Ez ugyanakkor azt jelentette, hogy csak a szerkesztők közös egyetértéssel elmondott története tanúsíthatja azt, ami történt.

Közülünk a legközismertebb ember Szócs Géza volt. Amennyiben kedve lett volna megalkotni egy Ellenpontok-történetet, amelyben mások hozzájárulását is kisajátítva önmagát helyezi a folyóirat kezdeményezésének és szerkesztésének középpontjába, akkor egy messze gyűrűző mítosznak vetette volna meg az alapját.

Molnár János így folytatja: „*Azon az éjszakán a történetet nem tudják befejezni. Gyakorlatilag csak Tóthék mondják el elejétől végig, mi is történt velük. Ara-Kovács azt mondja, »mindent elfelejtett«, s ez egyenlő mértékben vonatkozik a szerkesztés eseményeire és a kihallgatás-sorozatra is. Szócs Géza megáll a történet közepén annál a pontnál, amikor lehívhatja a tölgyesi idegstanatóriumból Kriszár Zoltán pszichiátert, hogy nyilatkozzon, vállalja-e az ő kórházi beutalását. Azzal szakad meg a beszélgetés, hogy rövidesen folytatják ott, ahol abbamaradt.*” (20. o.)

A megbeszélés végül így végződik: „*20-án újból összeülnek, s ekkor Szócs bejelenti, hogy: »Én mindenre kiterjedő történetét annak, ami november hatodikától történt, azt leírtam, kint van, és azoknak a kérésére, akik... akik nekem különböző mértékben segítségemre voltak, és akiknek szerepe nélkül sok minden érthetetlen volna, másfelől pedig hiányos, az ő kérésükre nem hozom nyilvánosságra addig, amíg olyan helyzetben nem lesznek, hogy őnekik ez nem árthat. Tehát fölösleges... a szöveg ott van, dokumentáltan megvan, és ehhez a szöveghez csatolható. Még korábban megcsináltam, úgyhogy még jobban is emlékeztem a dolgokra.«*” (30-31. o.)

Szócs lejegyzett és eredetileg kétségtelenül valahol Nyugaton őrzött története mind a mai napig nem került nyilvánosságra, noha az Ellenpontok most lesz harminc éves, és annak, aki akkor valamilyen segítő szerepet játszott benne, ma már nemigen kell félnie sem kommunista sem pedig másféle megtorlástól.

Ide kapcsolódnak a Borbély Ernő 2011 decemberében történt halála alkalmával kiadott ismertetések ellentmondásai. A *Magyar Nemzet Online* helyesen tudja, hogy őt „két társával, Buzás Lászlóval és Bíró Katalinnal együtt 1983 júliusában hét évi börtönbüntetésre ítélték az államrend elleni összeesküvés vádjával.” (<http://mno.hu/hatarontul/elhunyt-borbely-erno-1039024>) A halálát 2011. december 21-én bejelentő *Erdély Ma* szerint viszont az ellene felhozott vád az volt, hogy „hozzájárult a Szócs Géza által létrehozott Ellenpontok szamizdat-lap megjelenéséhez”. (Lásd: [erdely.ma/kozeletunk.php?id=106777&cim=elhunyt_borbely.](http://erdely.ma/kozeletunk.php?id=106777&cim=elhunyt_borbely))

Harminc év után illene köztudottá lennie végre, hogy az Ellenpontokat (melynek Szócs Géza is a szerkesztője volt) Ara-Kovács Attila hozta létre, és hogy Borbély Ernőnek nem volt köze a szamizdat megjelenéséhez.

Úgy látszik, a hamis népi (?) mítoszok örökéletűek.

A családuink lakása

Nem állom meg, hogy röviden vissza ne térjek Molnár Jánosnak az előbbi rövid részt bevezető szavaira, amikor kissé fellengzősen „rózsadombi lakásunkat” említi.

Rózsadomb pozitív fogalom, sokak vágyálma Budapesten, mert tágas és szép házakban sok gazdag ember lakik arrafelé. Mielőtt az olvasóban téves képzetek támadnának, elmondom, hogy nekünk ott egy lakószobánk, fürdő- és előszobánk, parányi konyhánk és éléskamránk volt. Köszönhetjük ezt Illyés Gyulánének (Flóra néninek), aki a háztulajdonos volt. Valójában egy lakás földszinti felében éltünk, a felső szinten eleinte Cselényi Lászlóék, majd egy fiatal pár lakott, akik az Illyés család rokonai voltak.

Molnár János, aki ismerte viszonyaink „fejlődését”, hajdani nagyváradai otthonunkat pontos terminológiával „dohos, nedves pincelakásnak” nevezte. (39. o.) 1991 februárjában Svédországban látogatott meg minket, és megjegyezte, hogy éppen akkor kaptunk lakást „a göteborgi tanácstól, amit négy éves magyarországi tartózkodásuk alatt nem sikerült elérni.” (26. o.) Valóban: a végén már három gyermekünkre hivatkozva is hiába próbálkoztunk a budapesti kerületi tanácsnál vagy az államtanács elnökének irodájában; senkit nem érdekelt, hogyan lakunk. Házasságunk tizennegyedik évében a svédektől kaptuk Európában az első élhető saját otthonunkat.

Ki vállalja jobban az Ellenpontokat?

Molnár János szerint a résztvevők közül Szócs Géza „vállalta” a „legnyitabban és a legszélesebb körökben” ellenpontos voltát. (258. o.)

Azért se a szóhozás gyakoriságát, se az ismeretségi kör kiterjedt voltát nem kell összetéveszteni a nagyobb vállalás tényével. A vállalás nagyságát talán inkább a szamizdat létrehozásába fektetett munka mennyisége fejezi ki a legméltóbb módon.

Az Ellenpontok-ügy lezárása

Határozottan belém vésődött, hogy 1983. május 17-én minden érintett embert sorban felhívtak a nagyváradai állambiztonsági szervekhez, egy viszonylag fiatal bukaresti szekus is volt ott, és mindenkit akart látni. Közölték velünk, hogy a román állam megbocsátott nekünk, de a dossziénkat bármikor elővehetik, ha nem viselkedünk „rendesen”.

Május 17-e egy keddi nap volt. Határozottan úgy emlékszem, hogy Ara-Kovács Attilát felszólították: 24 órán belül tünjön el az országból. Ő csütörtökre beszélte meg magyarországi barátaival, hogy kocsival jönnek érte. Másnap, szerdán reggel viszont felhívták a szekuról, és közölték vele, hogy éjfélig el kell hagynia Romániát. A szülei délután kikísérték Biharpüspökiig, ott átgyalogolt a határon, majd autóstoppal folytatta Budapestig.

Itt kezdődött számomra a probléma. Molnár János minden nyilatkozója 17-ét nevezte meg az ügy lezárása napjának (maga a kérdező is), de minden forrás arról szólt, hogy Ara-Kovács 25-én, szerdán, tehát egy héttel később hagyta el az említett módon az országot. Ezért én megkérdőjeleztem a 17-ét, és arra kezdtem gyanakodni, hogy az én emlékezetem befolyásolta a könyv többi szereplőjének az emlékezetét is, és valójában egy héttel később, 24-én volt az a kedd, amikor a lezárás megtörtént.

Az segített tisztábban látni, hogy megkaptam a rám vonatkozó szekuanyagot, és megtaláltam egy május 17-i (egyébként közömbös tartalmú) nyilatkozatomat, amelyet Sălăgean alezredessel és Raț őrneggyal folytatott asznapi beszélgetés után kellett írnom a bukaresti szekussal való találkozás előtt. Márpedig én azelőtt utoljára március 15-én, később pedig – elmenetelünk előtt – csak a rendőrség útlevélosztályán találkoztam állambiztonságiakkal.

Ebből az következhet, hogy az Ara-Kovács elmenetelének a dátuma téves. De még inkább az, hogy a 24 órán belüli eltűnésre szóló felszólítást csak a következő héten közölték vele. Az is kedd volt, mint a 17-e, és én a két keddet feltehetően összeolvastottam.

A „Hasznos Ember” és az őt körülvevő mesék

Az egyik mese így szól: „’81 decemberében járt valaki nálam, ha jól emlékszem, egy éjszaka megtanított a módszer kezelésére, majd én megtanítottam a Tóth házaspárt.” Ezt – az illető személy

nevének említése nélkül – Ara-Kovács mondja Molnár János könyvének 41. oldalán. A mese valós elemei a következők:

1. Az Ellenpontok első száma 1982 februárjában készült el, de a „főszerkesztő” valami miatt 1981 decemberére keltezte. S bár ez írógépen készült öt példányban, talán az a lelki igénye támadhatott, hogy a fiktív dátumra képzeletben odarendelje a sokszorosító rámkát.

2. A Hasznos Ember (Molnár János nevezi így el) valójában csak 1982 áprilisában, tehát a lap effektív megjelenése után hozta el a berendezést. Ara-Kovács ezt akkor többször is említette nekem.

3. Az az egy éjszaka nem volt elegendő arra, hogy Ara-Kovács elsajátítsa a lengyel rámkának nevezett szerkezet használatát. Ezért húzódhatott augusztus végéig – szeptember elejéig, míg rászánta magát, hogy nekem megmutatja, hogyan kell kezelni. Az oktatási kísérlet sikertelen volt, mert nem sikerült neki megfelelő sűrűségűre kevernie a festéket, és az előállított „nyomtatvány” olvashatatlanul elmosódott lett.

4. Ilonával, a feleségemmel Ara-Kovács nélkül is hamar eltaláltuk otthon a festék megfelelő sűrűségét, és éjszakába nyúló munkával ott sokszorosítottuk 50-50 példányban az Ellenpontok 7. és 8. számát.

A másik mese egy szinte misztikába hajló romantikus történet. Hasznos Ember elmeséli Molnár Jánosnak (65-66. oldal), hogy látván, nincs használatban a készülék, anélkül, hogy Ara-Kovácsnak vagy Szöcsnek szólt volna szándékáról, kivonult a székely hegyekbe, és egy házikóban sokszorosítani kezdett. A termést szétszórta Marosvásárhelytől Brassóig, Brassótól Aradig, majd Bulgária felé gyorsan távozott az országból. Mivel Ara-Kovácsból a rámkát nem vitte el, bizonyára menet közben varázsolt egyet valahonnan. Nagy kérdés, hogy honnan vette (ráadásul Ara-Kovács Attila tudta nélkül!) a sokszorosítandó szöveget, amit először stencilpapírra kellett volna gépelnie, és ez bizony elég sok időt vett volna igénybe. Erre – különösen az általa vázolt száguldozások közben – egész biztosan nem lehetett ideje. Ráadásul szégyenletes, hogy valaki egy ilyen mese előadásakor névtelenség mögé búvik. Molnár Jánost köti az illetőnek húsz éve adott ígérete, hogy kilétét nem fogja elárulni. Kötetében az eset értékeléséről ez áll: Ara-Kovács „a »kalóznymtatás« történetét egyfajta nagyzási hóbort és a fantázia termékének tekinti.” (66. o.) Kétségtelenül joggal.

A pincével való fenyegetés

Molnár János ezzel a témával kapcsolatban a *Budapesti beszélgetés 1986* című dokumentumból idéz könyvének 180. és 181. oldalán. A beszélőpartnerek: A = Ara-Kovács Attila; G = Szöcs Géza; K = Tóth Károly Antal.

K: (...) Akkor mondja Sălăgean, hogy nem verjük többet magát.

G: Ez jó: van egy jó hírem.

K: Igen. (derültség) Láthatták, teljesen hatástalan lett volna, ha azzal a módszerrel folytatják tovább. Persze fenyegettek azzal, hogy levisznek a „beci”-be.

G: A Bécsbe, hogyne! (derültség)

A: Mi az a becs?

G: A pincét hívják becsnek.

K: És vártam, hogy mikor visznek le a pincébe ...Na, azt mondja, hogy álljak a falhoz.

G: Persze, „pregătiți jos”! (Felkészülni lent!) – azt mondja. – „Am înțeles!” (Értettem!) (derültség)

K: Veled is?

G: Persze.

K: Álljak lábujjhegyre, és kézzel támaszkodjak neki a falnak. Azt mondja Sălăgean, hogy ezt egy ember nyolc percig bírja, én húsz percig fogok így állni.

Ennek a szövegnek két tárgya van, amelyek némileg összemosódnak. Az egyik arra vonatkozik, hogy megfenyegettek: levisznek a pincébe, és ott vernek tovább, ráadásul – így mondták – ott van a hagyományos kínzóeszközök kincsesháza. Megkérdezték, vigyenek-e le oda? Mondtam: vigyenek. Erre reagált Szöcs Géza, aki előtt a jelek szerint hasonlóképpen megjátszották, hogy a vezető tiszt kiadja a parancsot a pince előkészítésére, az alárendeltjei pedig katonásan válaszolják, hogy „Értettem!”

Ezzel párhuzamosan mondom el, hogyan állítanak a falhoz, amelyre a tenyeremet magasba emelve egy bizonyos távolságból kellett támaszkodnom.

Molnár János a Szöcs román nyelvű szavakat tartalmazó szövegéhez egy furcsa lábjegyzetet fűz: „Az idézett román mondatok, a katonaságnál használatos, bakancsvizittel kapcsolatos sztereotípiák. Itt nem világos, hogy Szöcs szarkasztikus megjegyzései a tortúrát engedelmesen elfogadó Tóthnak szólnak, vagy saját kihallgatásának önironikus visszacsengései.”

Azt utólag tisztáztuk Molnár Jánossal, hogy ő a rossz látása miatt nem teljesített katonai szolgálatot, ezért elfogadta egy ismerősének a téves magyarázatát, hiszen itt semmiféle bakancsvizitről nincs szó, hanem csak az épület egy alacsonyabb szintjén található és kínzókamraként használható pincéről.

Ami pedig „a tortúrát engedelmesen elfogadó” magamat illeti, kíváncsi lennék, hogy bármelyik társam miféle karate fogásokkal háritotta volna el például a fejére irányuló ütések, vagy hogyan tagadta volna meg, hogy a kívánt módon a fal mellé álljon, miközben három vagy négy szekus veszi körül, és a bokáját rugdossák, hogy így tegyen.

Téves adat a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Kör egyik vezetőjének választásáról

Az Ady-kör vezetősége 1979 őszén Nagy L. Róbert a Fáklya nevű megyei napilap nemrég végzett újságíróját választotta meg a Kör vezetőjének. Molnár János rosszul emlékszik (34. o.), hogy Zudor János idézte eszébe: ők ketten szavaztak a megválasztása ellen. Valójában én voltam az, aki Molnárt emlékeztettem, hogy csak mi ketten szavaztunk ellene. Ott a helyszínen mindjárt meg is indokoltam álláspontomat, mondván: ha elolvassuk Nagy L. Róbert írásait a váradi lapban, kitűnik, hogy gerincproblémákban szenved. Márpedig valószínűtlen, hogy egy gerinctelen ember jó vezetője lehetne körünknek.

Meglehetősen összetett kérdés, hogy az illetőt még azon év decemberében miért és hogyan váltottuk le. Az esemény lényege rokon az Ellenpontok szellemiségével. Története megtalálható e kötet első fejezetében, a *Nagyváradi életünkből* című interjúban.

Ujjlenyomat papíron

Molnár János megjegyzi, hogy javaslatomra mind az írógéppel (lásd 64. o.), mind pedig a lengyel rámpa módszerrel történő sokszorosításkor gumikesztyűvel dolgoztunk, hogy a papíron ne maradjon ujjlenyomatunk. Ez így van, a kérdés csupán az, hogy indokolt volt-e ez az elővigyázatosság? E könyvben megszólaló Bogdán László sepsiszentgyörgyi író és újságíró, valamint Kelemen Attila marosvásárhelyi állatorvos és politikus szerint a papíron nem maradnak ujjlenyomatok. Ha igazuk van, akkor – talán a túl sok látott-olvasott krimi lelki hatására? – feleslegesen nehezítettük meg a munkánkat.

Azóta rábukkantam a témához kapcsolódó néhány érdekes újsághírré és folyóiratcikkre. A The Sunday Timesnak az 2001-es londoni robbantás után megjelenő egyik száma szerint a helyszínen egy villamosjegyen megtalálták egy ismert terroristának a nyilvántartásban már elraktározott ujjlenyomatát. A HírTV egyik 2006-os közlése tudatja: Leonardo da Vinci (akinek testi maradványai a XVI. század háborúiban megsemmisültek) vázlatfüzetein talált ujjlenyomatok alapján olasz tudósok megállapították, hogy a művész valószínűleg a Közel-Keletről származik. Egy angol szakfolyóirat cikkének magyar ismertetőjében azt olvashatjuk, hogy bőrünk lenyomata „a sima felületről száraz, hideg időben gyorsan elpárologhat, a porózus felületen évszázadokig megmaradhat – még az egyiptomi papiruszokon is találtak ujjlenyomatokat.” (lásd: <http://chemonet.hu/hun/hir/cikk/ujjlenyomat.html>)

A mi esetünkben azonban nem csak a latens, csupán vegyi módszerekkel láthatóvá tehető ujjlenyomatokat tartottam veszélyesnek. Elég, ha az öt papírlap gépbe való befűzésekor erősebben megszorítjuk a közöttük levő valamelyik indigót, vagy a sokszorosításkor festékes lesz a kezünk, hogy azonnal látható ujjlenyomatot hozunk létre. Ezért, ha az előbbieken ismertetett hírek tartalma véletlenül nem felelne is meg a valóságnak, olyan feltételek esetén, amelyek között mi dolgoztunk, mindenkinek ma is a gumikesztyű használatát ajánlanám.

Göteborg, 2010 – 2011

(Megjelent négy részben a Kapu 2011. szeptemberi, októberi, november-decemberi és 2012. januári számaiban.)